

דה יורה

מגזין הפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן באוניברסיטת תל אביב / ראש השנה תשע"ז, אוקטובר 2016

זרקנו ארבעה משפטיים בכירים לתוך הקלחת הרותחת סביב הרפורמה בהתמחות. התוצאה? מסמך חובה לכל אוהבי המקצוע. לא פחות.

עו"ד ועו"ד ועו"ד

ארבעים לעיונים

העורכת הראשונה והעורכת הראשית הנוכחית בשיחה חגיגית לרגל 40 כרכים לעיוני משפט.

פעמיים סירופ מיפל

שתי תרומות חדשות של ידידי הפקולטה בקנדה מאפשרות לה להתפתח לכיוונים חדשים.

גולדסטון, אתה שומע?

הסטודנטית מיכל שחר קטפה את הפרס האישי בתחרות העולמית בדיני מלחמה.

בולדוזר

הקליניקה לדיור, קהילה ומשפט דוחפת מטה - פרויקטים של התחדשות עירונית לעבר מימוש חברתי

מו"מ באמצע היום

תלמידי הפקולטה ותלמידים מאוניברסיטאות אמריקאיות תופרים עסקה בין-לאומית

בוגר ובוגרות בכותרות

השופט איתן אורנשטיין, ד"ר מנאל תותרי ג'ובראן וד"ר שרון ידין

שנה של תמורות וציפייה לבאות

בענף המשפט ובפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן בפרט, אנו מציינים את סיומה של שנה עתירת תמורות. כהולם את סיום השנה ופתיחת השנה החדשה, בחרנו להקדיש חלק ניכר מהגיליון שלפניכם לתמורות אלה. בראש ובראשונה אנו מקדישים את כתבת השער לנושא ה"חם" של הצפת שוק עריכת הדין והרפורמה המתוכננת ביחס להארכת תקופת ההתמחות. כמוסד מרכזי להכשרה משפטית, וכמוסד מחקר, מתפקידנו לשאול שאלות גם על עצמנו, על האקטואליה המשפטית ועל הכיוונים אליו צועד הענף. נאמנים לשיח מבוסס ידע, בחרנו להעלות קולות שונים, של מומחים שונים, ואני משוכנע שתמצאו את הכתבה על נושא טעון זה מרתקת, מלמדת ומשכילה.

עוד בגיליון על שתי תרומות חדשות לפקולטה, מידידינו בקנדה, אשר מאפשרות לנו להתפתח בכיוונים חשובים, בחקר המשפט העברי ובתכנית לחינוך משפטי קליני, וכן על דרך הלמידה החווייתית אשר תופסת תאוצה בפקולטה בדמות הסימולציה לעסקה בין-לאומית בשיתוף שתי אוניברסיטאות מובילות בארה"ב. נרחיב גם על הכנס הקרוב, בחסות פישר בכר חן וול אוריון ושות', לציון 40 כרכים לעיוני משפט, כתב העת הידוע של הפקולטה - הזדמנות מצוינת למבט לאחור על הדרך שעשה כתב העת בתרומה למחקר המשפט התיאורטי בישראל, ועל האישים אשר כיהנו במערכתו לדורותיהן. בנוסף, זרקור מיוחד מוקדש לשלושה

בוגרים ולסטודנטית אשר עשו כותרות השנה, ובראשם כבוד השופט איתן אורנשטיין אשר התמנה השנה לנשיא בית המשפט המחוזי בתל אביב. לצדו, ד"ר מנאל תותרי ג'ובראן, בוגרת מרכז צבי מיתר ללימודי משפט מתקדמים, אשר הצטרפה השנה לסגל הפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר-אילן וכן ד"ר שרון ידן, אשר ספרה, המבוסס על הדוקטורט אותו כתבה במסגרת מרכז צבי מיתר, התפרסם השנה והשתלב באופן מיידי בפסק הדין מעורר ההדים של בית המשפט העליון בעניין מונוזו: הגז. חותמת את הרשימה מיכל שחר, אשר זכתה בפרס הדוברת המצטיינת בתחרות הצלב האדום העולמית האחרונה למשפט בין-לאומי הומניטרי. עוד מוקדש מקום מיוחד בגיליון לאחת משמונה הקליניקות המשפטיות המצוינות הפועלות בפקולטה, הקליניקה לדיון, קהילה ומשפט. לא נפקד גם מבט על יוזמה מרעננת של הספרייה המשפטית של הפקולטה.

ראשיתה של שנה חדשה היא גם הזדמנות להכיר תודה לכל מי שמאפשר את פעילותה של הפקולטה כמוסד אקדמי מוביל ומצטיין, לסגל האקדמי והקליני המצטיין ועטור ההישגים, לסגל המנהלי המשקיען והמסור, למורים מן החוץ ולמרצים האורחים, המוסיפים לנו עושר וגיוון רב, לסטודנטים הנפלאים שלנו, לבוגרים המלווים אותנו בהמשך דרכם ולידידי הפקולטה היקרים, אשר בתרומתם מעניקים לנו את היכולת לעשות, לצמוח ולהתפתח.

שנה טובה וקריאה מהנה, רון חריס, דקאן הפקולטה

נ.ב. לאחרונה התפרסמו דו"חות ההערכה של הוועדה הבין-לאומית אותה מינתה המל"ג לבחינת כל המוסדות להשכלה משפטית בישראל. המלצתה של ועדה חשובה ומקצועית זו, בה היו חברים פרופסורים בכירים מבתי ספר מובילים למשפטים בעולם, בעניין הגילוי הגאות של המוסדות ללימוד משפטים אודות הסיכוי של בוגריהם למצוא עבודה במקצוע, עוד תידון בגיליון שלפניכם ובכלל, מומלץ מאוד לעיין בדו"חות הוועדה **(לחצו כאן)**.

ביחס לפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן באוניברסיטת תל אביב, אני יכול רק לצטט בגאווה ממסקנותיה של הוועדה: "הפקולטה למשפטים של אוניברסיטת תל אביב היא בית ספר ברמה עולמית. יש לה אנשי סגל מעולים וסטודנטים מצוינים והיא מספקת השכלה משפטית משובחת שבמסגרתה היא חושפת את הסטודנטים הן לניתוח דוקטריני מסורתי והן לשלל גישות בין-דיסציפלינריות".

אנו מודים לוועדה ולמל"ג על האמון וההערכה ומבטיחים להמשיך ולעמוד ברף האקדמי הבין-לאומי הגבוה ביותר בתחום המשפט.

שריינו ביומנים!

אירועים קרובים בפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן

10.10.16 הארגון הישראלי להיסטוריה ומשפט: הכנס השנתי השנים-עשר. יד בן צבי, אבן גבירול 14, ירושלים.

10.16-26 נשים במלכוד? משפט דתי וזכויות אדם בישראל. כנס דו-לשוני, עברי-ערבי, מטעם מרכז מינרבה לזכויות אדם. חדר 308. למחרת, בבית הפרקליט, נצרת עלית.

14-15.11.16 דילמות של מוסר ומדע - בעקבות ספרו של פרופ' ג'ון היילברון על מקס פלנק וגורל המדע הגרמני. כנס מרכז אדמונד י. ספרא לאתיקה, בניין גילמן, אולם 496.

16.11.16 ערב השקה של מכון ברג למשפט והיסטוריה לספרה של ד"ר אורית רוזין:

A Home for All Jews: Citizenship, Rights and National Identity in the New Israeli State

21.11.16 מפגש סטודנטים שנה ג' עם פרקליט המדינה. לקראת תחילת עונת ההשמה. המרכז לקידום אפיקי קריירה. אולם כס המשפט.

21-22.11.16 הסדנא הבין-לאומית הרביעית לחוקרים צעירים: משפט בחברה משתנה. בחסות מרכז צבי מיתר ללימודי משפט מתקדמים ומרכזים נוספים.

22.11.16 אתיקה במחקר רפואי. כנס מרכז אדמונד י. ספרא לאתיקה בשיתוף הוועדה העליונה לניסויים בבני אדם במשרד הבריאות. אולם אלגה צגלה.

27.11.16 השקת הספר מסדירים רגולציה: משפט ומדיניות (עורכים י. בלנק, ד. לוי-פאר, ר. קרייטמן) בסדרת "משפט, חברה ותרבות". אולם צגלה.

6-7.12.16 מחקר רפואי בעידן ה-Big Data. סדנת מרכז אדמונד י. ספרא לאתיקה. חדר 307.

20.12.16 כנס 40 כרכים לעיוני משפט. בחסות פישר בכר חן וול אוריון ושות'. אולם בר שירה.

20-21.12.16 היבטים פסיכולוגיים ומשפטיים של אשמה. כנס מרכז אדמונד י. ספרא לאתיקה בשיתוף התכנית לפסיכותרפיה. אולם בר שירה.

28.12.16 ערב השקה של מכון ברג למשפט והיסטוריה לספרה של ד"ר לינא שלאימה:

The Beginnings of Islamic Law: Late Antique Islamic Legal Traditions

4-5.1.17 כנס Theoretical Inquiries in Law מטעם מרכז על ע"ש צגלה: חמישים שנות תובענות ייצוגיות - מבט גלובלי. חדר 307.

8-9.1.17 חשיבה מחדשת על חלוקת האחריות לטיפול בבני משפחה: שימוש במנגנונים שוקיים לקידום שוויון מגדרי. כנס בין-לאומי בשיתוף אוניברסיטת בר-אילן. לפרטים cegla@post.tau.ac.il

11.1.17 ערב השקה של מכון ש. הורוביץ לקניין רוחני ע"ש אמנון גולדנברג לספרו של פרופ' אורן ברכה:

Owning Ideas: The Intellectual Origins of American Intellectual Property, 1790-1909

6 היסטוריה משפטית בת 40 כרכים

כתב העת עיוני משפט מחליף קידומת בכנס מיוחד. רגע לפני, תפסנו לשיחה את העורכת הראשית הנוכחית והעורכת הראשונה.

4 מקנדה באהבה

שתי תרומות חשובות מקנדה מאפשרות לפקולטה להתקדם לעבר יעדים חדשים במחקר המשפט העברי ובחינוך הקליני.

14 מפלונטר נדל"ני לשינוי חברתי

הקליניקה לדיון, קהילה ומשפט הופכת פרויקטים מורכבים של התחדשות עירונית למציאות חיים טובה יותר.

8 רפורמה של אמוציות

ארבע דעות בכירות ומומקנות על הצפת שוק עריכת הדין והארכת ההתמחות המתוכננת. הסכמה גורפת אחת יש: הרפורמה לא תתרום לענף...

21 הכה את הספרייה!

נראה אתכם מוצאים נושא אקטואלי שלא יהיה עליו חומר, והרבה, בספרייה למשפטים ע"ש דיויד י. לייט.

18 לידיעת חברת טבע...

לחתום עסקת תרופות בין-לאומית תוך כדי הלימודים? ג"י פינקלשטיין, שותף בפירמה אמריקאית מצליחה, עושה בית ספר לדרכי ההוראה הישנות.

25 הביא נחת

נשיא חדש לבית המשפט המחוזי בת"א, חברת סגל חדשה בפקולטה למשפטים בבר-אילן, וספר חדש: רגולציה מינהלית.

22 הביאה מדליה

הפקולטה שלחה לראשונה נציגות לתחרות הצלב האדום העולמית במשפט בין-לאומי הומניטרי. איך זה נגמר? אתם מוזמנים לקרוא.

דה-יורה

מגזין הפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן באוניברסיטת תל אביב
 עורך: ד"ר מתן אוריון
 עורכת משנה: סיגל לוי
 עיצוב גרפי: רקפת עובד

LawTau
 www.law.tau.ac.il
 טל: 03-6407257
 לתגובות והצעות:
 deanlaw@post.tau.ac.il

סירופ מייפל. פעמיים.

שתי תרומות חדשות של ידידי הפקולטה בטורונטו ובמונטריאול מאפשרות לפקולטה להתפתח לכיוונים חדשים וראויים.

חוקרי משפט עברי בולטים וחשובים

הפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן התברכה לאורך השנים בחוקרים בולטים של המשפט העברי. פרופ' אהרן קירנשבאום ז"ל היה מגדולי חוקרי המשפט העברי הפלילי, פרופ' אבנר שאקי ז"ל ופרופ' אריאל רוזן-צבי ז"ל פרצו דרך בדיני המעמד האישי בישראל וחברי הסגל הנוכחיים ממשיכים מסורת מפוארת זו בהיבטים שונים ומגוונים של חקר המשפט העברי. פרופ' אלימלך וסטרייך הוא היסטוריון בולט של ההלכה בימי הביניים ובמערב לעת החדשה, פרופ' אריה אדרעי, חתן פרס צלטנר לשנה זו על פועלו בחקר המשפט העברי, עוסק בהלכה במאה ה-20, פרופ' שי לביא חוקר את דיני המילה והשחיטה בקהילות יהודיות באשכנז, ד"ר שי וזנר פרסם אך השנה ספר בהוצאת מאגנס על החשיבה המשפטית בשיבות ליטא, וד"ר לינא שלאימה עוסקת במבט משווה על המשפט העברי והאיסלמי. השנה אף מצטרפת לרשימה זו ד"ר יפעת מוניקנדם, חוקרת תלמוד, נצרות מזרחית וחוקר הרומי, הבוחנת את התפתחותן של מסורות משפטיות והלכתיות בשלהי העת העתיקה. בנוסף, מרצה אורחת קבועה בפקולטה היא פרופ' סוזן סטון מוכתרת הספר למשפטים ע"ש קרדוזו בישיבה יוניברסיטי, ולצידה מתארחים ומלמדים בפקולטה מדי שנה מרצים ידועים נוספים מאוניברסיטאות מובילות בעולם. בשנה האחרונה היתה זו חוקרת התלמוד פרופ' כריסטין הייז מאוניברסיטת ייל ובשנה הקרובה תתארח פרופ' ליאורה בטניצקי, חוקרת הלכה ומחשבת ישראל מאוניברסיטת פרינסטון.

סדנא במשפט עברי, כנסים במשפט עברי וכתב עת מיוחד למשפט העברי

הפעילות השוטפת בתחומי המשפט העברי

צילום: ריית צליניקר

ערב גאלה מיוחד ומכובד של אגודת ידידי אוניברסיטת תל אביב בקנדה

ערב הגאלה המיוחד של אגודת ידידי אוניברסיטת תל אביב בקנדה נערך ב-21 לאוגוסט האחרון בבית הכנסת "חברה קדישא" בשכונת סנדון במונטריאול, לציון 60 שנה לאוניברסיטת תל אביב. אורח הכבוד בטקס, אותו ארגן שרון פרנקל מטעם אגודת ידידי אוניברסיטה, היה פרופ' הרברט מרקס, אשר נשא במגוון תפקידים באקדמיה, בממשל ובמערכת המשפט של קוויבק - תובע כללי, שר משפטים, שופט בית המשפט העליון, חבר האסיפה הלאומית - ואף כיהן כיו"ר אגודת ידידי אוניברסיטת תל אביב בקנדה. אורח כבוד נוסף היה דניס קודר, ראש עיריית מונטריאול, אשר אף נשא את ההרצאה המרכזית, מתובלת בעברית וביידיש... וזכה לאות הוקרה מיוחד מידי נשיא אוניברסיטת תל אביב, פרופ' יוסף קלפטר. ראש ממשלת קנדה, ג'סטין טרודו, ברך את אורח הכבוד באמצעות סרטון וידאו.

תרומה חשובה לחיזוק התכנית המצויינת לחינוך משפטי קליני בפקולטה למשפטים

ההכנסות אשר נאספו בערב הגאלה מיועדות מטעם אגודת ידידי אוניברסיטה בקנדה, בין היתר, לתכנית לחינוך משפטי קליני בפקולטה למשפטים. תכנית זו, הראשונה מסוגה בישראל, מונה כיום שמונה קליניקות משפטיות ומטפלת בקשת רחבה של נושאים בהם יש פער בין הצדק לבין הדין והנורמה, הכלליים או במקרים פרטיים. בתכנית נוסטים חלק מדי שנה כ-150 סטודנטים למשפטים, הרוכשים ניסיון מעשי וערכים חברתיים לחיים (על אחת הקליניקות, הקליניקה לדיור, קהילה ומשפט, ראה במגזין זה).

ההתייחסות המבוכת של אגודת ידידי אוניברסיטה בקנדה לחיזוק התכנית לחינוך משפטי קליני בפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן עולה בקנה אחד עם המלצת הוועדה הבין-לאומית לבחינת מוסדות ההשכלה המשפטית בישראל, אשר מונתה על ידי המועצה להשכלה גבוהה ופרסמה את המלצותיה לאחרונה. הודות לתרומה החשובה שנאספה בערב הגאלה, ניתן

מימין: דניס קודר, ראש עיריית מונטריאול, מקבל תעודת הוקרה מידי פרופ' יוסף קלפטר, נשיא אוניברסיטת תל אביב.

למטה, מימין לשמאל: קלייר דלפן, נשיאת אגודת ידידי אוניברסיטת תל אביב באוטווה, קוויבק והחוף האטלנטי של קנדה, פרופ' הרברט מרקס, אורח הכבוד בערב הגאלה, השופטת ברברה סיל, יו"ר אגודת ידידי אוניברסיטת תל אביב בקנדה ופרופ' יוסף קלפטר, נשיא אוניברסיטת תל אביב. צילומים: יואל גולדנברג. באדיבות The Suburban, מונטריאול.

יהיה להמשיך ולעמוד ברף הגבוה שהציבו דברי השבח של הוועדה לתכנית החינוך הקליני של הפקולטה:

"In the decade since its founding, the TAU Law School's Clinical Program has become recognized as a global model for state of the art clinical legal education... The major conclusion we drew from our meeting with Tel Aviv clinicians was its impressive quality, in terms of faculty capacity, curricular/pedagogical innovation, student satisfaction, and its laudable level of social engagement."

אוניברסיטת תל אביב
חשובה לי. מדינת ישראל
חשובה לי!

דברי פרופ' הרברט מרקס, אורח הכבוד בערב הגאלה המיוחד לציון 60 שנה לאוניברסיטת תל אביב

על ערכים, 40 כרכים ועשרות עורכים

כתב העת המשפטי של הפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן באוניברסיטת תל אביב, עיוני משפט, יחוגג 40 כרכים בכנס מיוחד בדצמבר הקרוב, סיבה מצוינת להפגיש את העורכת הראשונה, פרופ' נילי כהן, עם העורכת הנוכחית, פרופ' דפנה הקר. על נוסטלגיה, חשיבותה של כתיבה משפטית תיאורטית בעברית וכיצד נראה המשפט הישראלי מבעד לארבעים כרכים.

"אולי נתחיל מהתחלה ממש?" מציעה נשיאת האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, פרופ' נילי כהן. "אני למדתי במחזור הראשון של הפקולטה, בשנת 67, כלומר לאחר שהפכה לפקולטה עצמאית ולא עוד השלוחה התל אביבית של הפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית. הלימודים היו לימודי ערב ורוב המרצים היו עורכי דין ושופטים. והנה, נבחר דקאן, אמנון רובינשטיין, בעל אוריינטציה מחקרית מובהקת. הוא גייס מרצים בעלי גישה דומה, כגון דניאל פרידמן, ובמסגרת השינוי הוחלט גם לייסד כתב עת, בדומה לכתבי העת של בתי הספר למשפטים המובילים בארה"ב דווקא, שם מערכת כתבי העת מורכבת מסטודנטים. אצלנו לא הלכו בתחילה כל כך רחוק. המערכת הורכבה מסטודנטים ומאנשי סגל גם יחד. פרופ' זאב צלטנר, אשר שנה אח"כ זכה בפרס ישראל, ביקש שאהיה העורכת הסטודנטית, במעמד שווה לו

שורת כרכי עיוני משפט בספרייה. 40 כרכים זו תקופה לא מבוטלת, ודרכם ניתן לראות שינויים חשובים במשפט הישראלי.

צילום: רות צלניק

מימין, פרופ' נילי כהן, העורכת הראשונה של עיוני משפט, ולצידה פרופ' דפנה הקר, העורכת הראשית הנוכחית. עיוני משפט מעולם לא קפא על שמריו. הוא שיקף את התמורות בתפיסת המשפט, שהיא כיום הרבה יותר בין-תחומית... מה שהקפדנו לשמר בעיוני משפט הוא את ערכי היסוד של עצמאות ביקורתית ללא משוא פנים.

בעולם אקדמי שהופך יותר ויותר גלובלי ו... דובר אנגלית. אני חושבת שכאן דרוש מאמץ משולב. אחד, מצד הרקטורים באוניברסיטאות שידגישו בהליכי הקידום את חשיבות הפרסום בעברית ויתמצו זאת. הדבר השני הוא המחויבות המוסרית שלנו לדבר בשפה של הנמענים שלנו במערכת המשפט. שופטים, קובעי מדיניות ועורכי דין בישראל מתנהלים, קוראים וכותבים בעברית וראוי שהכתיבה התיאורטית הרלבנטית תהיה גם בעברית."

ומה עוד מתוכנן לכנס המיוחד לכבוד הכרך הארבעים?

"החלטנו לנצל את נקודת הציון המשמעותית של ארבעים כרכים" מסבירה פרופ' הקר, "כדי לבחון את ההשתקפות של התמורות במשפט הישראלי, ודרך את התמורות בחברה הישראלית, כפי שהן נראות מבעד לכל המאמרים שהתפרסמו בעיוני משפט בתחום מסוים... וזה המון מאמרים. קח לדוגמה את דיני המשפחה. זה תחום התמחות שעבר בתקופת הזמן הזו מדומיננטיות של גברים דתיים למעורבות גוברת של נשים חילוניות! דווקא בגלל שזה כתב עת משפטי מוביל שכתוב בעברית ונאמן למשפט הישראלי, הוא מספק לנו ממש צילום רנטגן של שינויים כאלה וזה מרתק לראות. וזו רק אחת מגולות הכותרת של הכנס החגיגי לכבוד הכרך הארבעים. אגב, יש להכיר תודה גדולה למשרד פיישר בכך חן וול אוריון ושות', שאפשרו להפוך את הרגע המיוחד הזה בהיסטוריה של המשפט הישראלי לאירוע שיהיה בהחלט יוצא דופן, גם ברוח וגם בחומר."

זכות וטו מול שלושת העורכים הסטודנטים. אני של אמנון רובינשטיין! אחרי, מושכות העורך הסטודנט עברו לברוך ברכה ז"ל, שיוזם כנס על הניסיון לבנות קוד אזרחי. אולם הופיין, בו נערך הכנס, היה מלא מפה לפה וההרצאות שנישאו בו היוו בסיס למאמרי כתב העת. וכך עיוני משפט, אט אט, קנה לו שם.

ומה הלאה, מה האתגרים בפניהם ניצב עיוני משפט היום?

"האתגר המרכזי", קובעת פרופ' כהן, "שלו אגב יוקדש חלק חשוב מהכנס המיוחד שיערך באוניברסיטה ב-20 בדצמבר הקרוב, לציון ארבעים כרכים לעיוני משפט, הוא שאלת הכתיבה בעברית והתחרות עם כתיב עת אחרים,

לכתב העת עבודה סמינריונית שכתבתי בקורס של אמנון רובינשטיין! אחרי, מושכות העורך הסטודנט עברו לברוך ברכה ז"ל, שיוזם כנס על הניסיון לבנות קוד אזרחי. אולם הופיין, בו נערך הכנס, היה מלא מפה לפה וההרצאות שנישאו בו היוו בסיס למאמרי כתב העת. וכך עיוני משפט, אט אט, קנה לו שם.

מובן שגם ההתבוננות על המשפט עברה שינוי. עיוני משפט מעולם לא קפא על שמריו. הוא שיקף את התמורות בתפיסת המשפט, שהיא כיום הרבה יותר בין-תחומית, ויש בה דגש על מחקר אמפירי. הגישה לפיה המשפט הוא מערכת סגורה נזנחה, וטוב שכך, לטובת ההבנה שמדובר במערכת חברתית ששואבת ידע מתחומים אחרים וקשורה בהם. זה מתבטא גם בהוראה וגם בכתיבה המחקרית. מה שהקפדנו לשמר בעיוני משפט הוא את ערכי היסוד של עצמאות ביקורתית ללא משוא פנים, שזה אגב הרעיון מאחורי הענקת סמכויות העריכה לסטודנטים. אני חושבת שבהסתכלות לאחור, וארבעים כרכים זו בהחלט נקודת ציון ראוייה למבט לאחור, הצלחנו והצלחנו בגדול. עובדה היא שחברי מערכת עיוני משפט הפכו ליחידת העילית המשפטית של ישראל, מקרבם יצאו כמה מהשופטים החשובים שלנו, עשרות פרופסורים למשפטים, בארץ ובעולם, ודמויות בכירות במשרדי עורכי הדין, בפרקליטות, בפרקליטות הצבאית, בעסקים. במבחן ההיסטורי יש בהחלט סיבה טובה לגאוה."

"באמת, הדבר הראשון שנוכחתי בו כשהפכתי לעורכת הראשית של עיוני משפט הוא המצוינות של הסטודנטים", משלימה פרופ' הקר. "הם אולי לא מומחים משפטיים - עדיין - אבל הם מתחכמים מאוד ונבונים מאוד. אגב, לי אין

מערכת סטודנטאילית בפיקוח איש סגל. הפורמט המוצלח של עיוני משפט, שהצמיח את העילית המשפטית של ישראל.

של המוסדות האקדמיים לצורך לימוד משפטים כהשכלה לחיים. אבל בכל הנוגע לתנאי הרישוי לעיסוק במקצוע, נדרש מודל שונה לחלוטין, אשר ינקוט גישה זהירה לגבי הכשירות המהותית לכך. כשם שאין זה רצוי שכל אדם יוכל לקבל רישיון לעסוק ברפואה, כך גם לגבי עורכי דין, אבל כיום כבר לא ניתן לשנות זאת באופן מהותי, בוודאי לא לטווח הקרוב והבינוני."

ומה עם הדרישה שמוסדות ההשכלה המשפטית יפרסמו נתונים על שיעור הקבלה לשורותיהם, שיעור ההשתלבות במקצוע, רף ההכנסה של הבוגרים וכו'?

"הרעיון למתן מידע הולם הוא כמוזן נכון. השאלה היא אם הנתונים יהיו אמיתיים ומי יבדוק אותם. זאת שאלה רצינית. אני לא בטוח שהמוסדות עצמם אמורים לעשות זאת אלא גוף מרכזי כלשהו. כאמור, המטרה אינה צריכה להיות הרתעה מפני לימוד תחום המשפט, אלא יש לאפשר לתלמידים לקבל החלטה מושכלת."

ובשורה התחתונה?

"השוק והברירה הטבעית יעשו את שלהם, הם כבר התחילו - כל אחד שהולך היום ללימוד משפטים יודע שקיימת בעיה קשה מאוד במציאת עבודה. מי שהמאבק היום-יומי בתחום הפרקטי אינו תואם את שאיפותיו יחדל לעסוק במקצוע גם אם לא יותר על הרישיון. אני מניח כי תהיה גם ירידה בהרשמה למשפטים. חשוב שהמוסדות האקדמיים לא ינמיכו בעקבות כך את תנאי הקבלה ויסתפקו בקבלת פחות תלמידים, הטובים שבמועמדים."

לקריאה נוספת: [מאמרו של פרופ' מיגל דויטש ב"גלובס": דרוש שינוי יסודי בבחינות לשכת עוה"ד.](#)

”

כשם שאין זה רצוי שכל אדם יוכל לקבל רישיון לעסוק ברפואה, כך גם לגבי עורכי דין, אבל כיום כבר לא ניתן לשנות זאת באופן מהותי, בוודאי לא לטווח הקרוב והבינוני.

שלומדים במקביל לשני תארים שונים, במונחים של מידת ההעמקה בכל תחום. בנוסף, אם התמחות של שנה בלבד אינה אפקטיבית דייה, מדוע זה נכון לאפשר המרה כזו? גם אין הגבלה לעניין מהותו של התואר הנוסף והרלוונטיות שלו לעולם המשפט.

"לעניין הקורס המעשי המוצע, בן 80 השעות, גם הוא מעורר קשיים. ראשית, ההצעה היא כי מוסדות אקדמיים לא יוכלו לגבות תשלום מתלמידי אותו מוסד. מכוח מה מבקשים להתערב ביחסים הפנימיים בין מוסד לבין בוגריו ולהכתיב לו הסדרים כלכליים? שנית, הרעיון של קורס מעשי הוא נכון וחשוב, אך מדוע לפטור ממנו מי שלמד תואר נוסף? שלישית, ההצעה היא כי יידרש לתכנים של הקורס אישור של ועדת בוחנים חיצונית למוסד האקדמי, אשר בה נציגות לשכת עוה"ד, ואף תידרש היוועצות עם לשכת עוה"ד. המוסדות האקדמיים הטובים יודעים היטב להעביר גם תכנים בתחום הפרקטיקה, באמצעות מורים פנימיים וחיצוניים, תוך הקפדה על איכות המרצים. הם לא זקוקים ל"תיווך" של גורמים כאלה או אחרים בלשכת עוה"ד. התוצאה הסופית היא שלשכת עורכי הדין לא אחראית לקורס ולהשקעת העלויות לגביו, אבל מתערבת בתכניו והמוסדות האקדמיים יהפכו ל"קבלני מישנה" של הלשכה, על חשבונם הם! השילוב הזה נראה לי לא קביל לחלוטין."

ניתן לחשוב על כלים אפקטיביים, אלטרנטיביים, להעלאת איכות עורכי הדין?

"בפועל, בכל מסגרת חברתית, המצוינים הם שכבה מוגבלת. רק תנאי קבלה מחמירים למוסדות האקדמיים יבטיחו כי השכבה המצוינת תהיה הדומיננטית. במקביל יש ליצור תמריצים אמיתיים להשבחת הכישורים של עורכי הדין. אני הייתי מאמץ את המודל של לימודי הרפואה - מי שמסיים את הסטאז' והבחינות יהיה עורך דין כללי, כמו רופא כללי, ויוכל לגשת למסלולים שונים להשגת רישיון מומחה בתחום או תחומים מסוימים, מסלולים שיכללו ניסיון של שנים, לימודי העשרה הולמים בפיקוח משרד המשפטים, בחינות קפדניות ותנאים נוספים. תעודת המומחה תהווה קריטריון ברור לציבור לצורך הערכת איכות עורך הדין שמולו. לעניין תקופת הסטאז' לצורך הרישיון הכללי ומערך הבחינות, רצוי לאמץ את המודל הגרמני. קיים שם מנגנון הכולל בחינות רבות, בתחומים מגוונים, ו"תחנות התמחות" במגוור הציבורי והפרטי. הבחינות עוסקות בתחום המהותי, ובדוקות הבנה, מיומנות וידע ברמה העקרונית ולא שינון הוראות גרידא... אני הצעתי בזמנו מסגרת של הקמת ב"ס מרכזי למתמחים, עם סינפים שונים, אשר אליו יגיעו המתמחים פעם בשבוע למשך יום שלם לצורך הכשרת עומק בהיבטים פרקטיים כגון הכנת חוזים, כתיב טענות, השתתפות במשפטים מבוזמנים וכו'. זאת, תוך חיוב המשרדים לאפשר למתמחים יום פנוי בשבוע לצורך הלימודים בביה"ס. תכנית זו לא קודמה ע"י לשכת עוה"ד."

ואם נחזור להצפה, מניין תבוא הבשורה?
 "המאבק בהצפת המקצוע הוא מלחמת האתמול. גם אם לא יתווסף עורך דין אחד בעשור הקרוב, השוק עדיין יהיה רווי. אין פסול בכך שהחקיקה אשר הועברה בזמנו אפשרה את הרחבת המגוון

פרופ' מיגל דויטש. המאבק בהצפת המקצוע הוא מלחמת האתמול. גם אם לא יתווסף עורך דין אחד בעשור הקרוב, השוק עדיין יהיה רווי.

פרופ' מיגל דויטש נטוע באקדמיה ובפרקטיקה כאחת, עם רזומה מרשים של עורך דין פעיל, איש אקדמיה והחוקר הראשי של וועדת הקודיפיקציה. פרופ' דויטש אף הכין בשעתו הצעה מפורטת ללשכת עורכי הדין להקמת "בית ספר למתמחים".

"ברפורמה הנוכחית קיימת צעידה גלויה על חבל דק של לגיטימיות", מאבחן פרופ' דויטש, "הרי מניעת כניסת עורכי דין חדשים למקצוע, כשלעצמה, ספק אם היא תכלית ראויה. תחרות היא תופעה בריאה, בכל תחום, אמנם, הרפורמה משלבת את הגבלת ההצפה של השוק עם טיוב המתם של עורכי הדין, כי אכן, כפי שגורסת לשכת עורכי הדין, הרווייה גם משפיעה על איכות עורכי הדין, אבל אלה שני עניינים נפרדים במהותם. הגבלת ההצפה ספק אם היא חוקתית. טיוב הרמה הוא מהלך ראוי."

לגבי איכות עורכי הדין מעיד פרופ' דויטש שהוא עצמו נתקל לא אחת, בעיקר בתחום המקרקעין, בחוזים לא מקצועיים. "למשרדים הגדולים יש את היכולת לסנן ולבחור את עורכי הדין הטובים, אבל מה עם לקוח שאין לו את האמצעים לפנות למשרדים הגדולים ופונה לעורך דין עצמאיים בעלי הכשרה מוגבלת, מבלי שיש לו את הכלים להעריך את איכות השירות המשפטי שהוא יקבל? נדרש שיפור המידע לציבור, כלומר לחייב עורכי דין להציג נתונים על ותק, הכשרה, השכלה, ניסיון ועוד. כמוזן שזה לא נוח לעורך דין להודות שהוא רק שנתיים במקצוע אבל הלקוח זכאי לדעת אם הוא 'מתגלח על זקנו' ולהחליט אם לשלם פחות ולקחת את הסיכון או להעדיף איכות מוכחת ולשלם יותר."

אז איזה שינוי תביא הרפורמה המתוכננת?
 "להערכת הארכת ההתמחות בחצי שנה לא תרתיע מהרשמה למקצוע המשפטים, כך שלמניעת ההצפה זה לא יעזור הארכת ההתמחות גם אינה חפה מבעיות כשלעצמה. אני גם לא מאמין באפקטיביות של מוסד המפקח על המתמחים. האפשרות להמיר חצי שנת התמחות בתואר נוסף היא לכאורה עניין ראוי, על-מנת להעשיר את השכלתו הכללית של עורך הדין. יחד עם זאת, קיים גם חיסרון בכך

ברוכים הבאים למקצוע?

הרפורמה המתוכננת בהתמחות היא תירוץ מצוין לזרוק את תפוח האדמה הלוהט של הצפת שוק עריכת הדין לארבעה משפטנים בכירים בעלי משנה סדורה מאוד ושונה מאוד זו מזו. ספוילר: הרפורמה לא יוצאת כאן טוב...

עו"ד ישראל פישר. המשפטן המעשי לא עוסק במשפט פורמלי אלא בפתרון בעיות חיים שהמרכיב המרכזי בהם הוא בד"כ, אבל לא תמיד, בעיה משפטית.

עו"ד ישראל פישר מכהן כמנהל המקצועי של פישר בכר חן וול אוריון ושות', ובמסגרת זו אחראי על המיון וההכשרה של המתמחים ועורכי הדין הצעירים במשרדו, הנמנה על חמשת המשרדים המובילים בישראל.

"עם מטרה של חסימת הכניסה לענף באמצעות רגולציה אני מתקשה להזדהות", מבהיר עו"ד פישר על הסף, "כמו כן, עבור המשרדים הגדולים, מה שמתחיל להתהוות כ-Big Law נוסח ישראל, אין בעיה של הצפה, אלא להפך. אנחנו רודפים אחרי עורכי דין טובים. צמצום מספר המתמחים שיגיעו אלינו, וזו מתמטיקה פשוטה - אם על פני שלוש שנים היו לנו שלושה מחזורי מתמחים, כעת יהיו שניים, כלומר צמצום של שליש במספר המתמחים - יקטין את יכולת הבחירה והסינון של עורכי דין טובים, מתוכם, לכן, להסתכל על שוק עורכי הדין כמקשה אחת ולעשות חיתוך גם של שליש זה חוסר הבנה של הריבוד בשוק עורכי הדין. ברובד של המתמחים המעולים ועורכי הדין המעולים, יש דווקא מחסור".

ואם נציג את הרפורמה לא כחסימה אלא כשיפור איכות עורך הדין?

"שאלת איכות עורכי הדין היא אכן הדבר המהותי, אבל שלושת המסלולים החדשים לשיפור האיכות שקובעות התקנות בשלב הכניסה למקצוע - יותר

אקדמיה, אם כי לאו דווקא משפטית, יותר פרקטיקום, כלומר הקורס המעשי, ויותר התנסות, כלומר הארכת ההתמחות - לא משפרים את היכולת של המשפטן המעשי! אני אתחיל עם ה'יותר אקדמיה'. כבר כעת יש לטעמי יותר מדי אקדמיה לא ממוקדת בהכשרת המשפטן המעשי, ואני חסיד של השכלה רחבה וביקורתיות, אבל אנחנו מדברים כרגע על מה מכשיר עורך דין למקצוע. הרעיון לפיו האוניברסיטאות מכשירות את עורכי הדין הוא לא יותר מבן 150 שנה והוא לאו דווקא הכרחי. הוא התפתח כשהמשפט ועמו עריכת הדין קיבלו גוון של 'מדע' אבל מה שמלמדים בתור 'משפט תיאורטי' הוא רק אחד הכלים שמשרתים את עורך הדין בעבודתו הפרקטית. אפשר לנסח זאת גם כך - מה החלק מעבודת עורך הדין שתופס המשפט התיאורטי? עורך דין עוסק בניהול תיק, בטקטיקות טיעון, בעמדות פתיחה, בהערכת ראיות, בהכרת הנפשות הפועלות, בהבחנה בין עיקר לטפל, בהמשגה וניסוח של קשיים ופתרונות, בניהול מ"מ, בהכרת השוק... כל אלה אינם חלק מהמשפט התיאורטי. כלומר, התיאוריה של הפרקטיקה היא רק בחלקה תיאוריה משפטית!"

אז ניתן לטעון שהפתרון צריך להיות שינוי הקוריקולום המשפטי, כלומר הכנסת קורסים, לשיטתך, בתורת המשחקים, בפסיכולוגיה, בלוגיקה, בארגומנטציה, באמנות המשחק וכו', על חשבון משפט תיאורטי?

"אני מסכים שיש הטירה ברורה לפורמליות משפטית על חשבון ארגו הכלים שישמש את המשפטן המעשי אבל זה קשור לתפיסה המסורתית של האוניברסיטאות כמי שכלל לא אמורות לספק את אותו ארגו כלים, יהיה חשוב ככל שיהיה למשפטן המעשי. וזה חס וחלילה בלי לזלזל בפורמליזם המשפטי, שהוא ללא ספק הבסיס. אז מי יספק את הכלים הנוספים? זה מביא אותנו לשני המסלולים הנוספים שמציעות התקנות. הארכת ההתמחות חסרת טעם כי ההתמחות היא רק השלב הראשון בהכשרת המשפטן המעשי, הכשרה שאורכת כמה שנים. למעשה, הארכת ההתמחות גורמת נזק, כי מי שרואים עליו - ורואים את זה בביור כעבור שנה, לא צריך שנה וחצי - שהוא ישתלב בהצלחה במקצוע, למה לרחות את הקידום שלו והכניסה שלו למסלול העבודה? ומי שרואים עליו שלא ישתלב, או שהוא עצמו לא מעוניין להשתלב, למה למשוך אותו ולהעניש אותו בעוד חצי שנה?"

למה הכוונה בהכשרה שאורכת כמה שנים?

"למשרדים הגדולים יש גם את האמצעים וגם את האינטרסים למלא את החלל בהכשרת עורכי הדין. את זה אנחנו עושים במה שאנחנו מכנים FBCollege אבל לאו דווקא בתקופת ההתמחות אלא על פני תקופה ארוכה".

אז למה לא תהפכו את ההכשרה הזאת לגורפת, עבור כלל השוק?

"לכך יש שתי תשובות. אחת, כי סט הכלים שאנחנו מעניקים למתמחה או לעורך דין לעתיד כולל לא רק את 'מה' אנחנו מחשיבים כחשוב למשפטן המעשי, אלא גם את ה'איך', את סגנון המשפט שלנו. כל זה מהווה חלק מהקניין הרוחני

שלנו ולא היינו רוצים להקנות את הזכות הזאת לגורם חיצוני. למשרדי עורכי דין יש לפיכך אינטרס לשמר את הידע הזה בתוך הבית. שתיים, יש התמחויות ותת התמחויות בתחום המשפט שכרגע, בהעדר נורמה מוסדרת ומוסדית בענף להשגת אותן התמחויות, בניגוד למשל לנעשה ברפואה, אינן מוגדרות פורמלית. במצב זה, משרדי עורכי הדין הם שקובעים לעצמם איזה מומחיות הם סוברים שנדרשת לעורכי הדין שלהם. הרי אפשר להתווכח האם עורך דין שעוסק בליטיגציה צריך לעסוק גם בעסקאות, נדל"ן וכו'. התשובה משתנה ממשרד למשרד והיא חלק מהפרופיל המקצועי שלו ולכן אני לא צופה בנסיבות הקיימות הסכמה על 'מהי התמחות' ומה היא ההכשרה הנכונה".

”

להסתכל על שוק עורכי הדין כמקשה אחת ולעשות חיתוך גם של שליש זה חוסר הבנה של הריבוד בשוק עורכי הדין. ברובד של המתמחים המעולים ועורכי הדין המעולים, יש דווקא מחסור.

רגע, וה-80 שעות פרקטיקום שהציעה לשכת עורכי הדין?

"לא צריך לתת למתמחים עוד כללים, אפילו כללים מעשיים לכאורה, אלא עליהם להתנסות בעבודה עצמה. זה כמו ללמוד לרכב על אופניים. בתיאוריה אתה מבין שצריך לשמור על שיווי משקל אבל עד שלא תעלה על האופניים לא תדע איך לעשות זאת בפועל. ידיעת ה'איך' אינה תלויה בידע המופשט. ניקח לדוגמה חקירת עדים. יש לי פה ספר בן 700 עמודים של כללים בנושא זה. אבל תמיד תיוותר שאלה של 'איך', כלומר האם בהתפתחות החקירה תשאל שאלה או תמנע ממנה וכו'. אתה לא יכול לתת כלל איך ליישם כלל. לכן זעיר פה, זעיר שם, תוספת של כלל ביחס למס שבח או לרישום דירה, לא יקלעו למטרה של הכשרת משפטן מעשי טוב. עמנואל קאנט כבר כתב ב'ביקורת התבונה הטהורה' על מעגל הקסמים בין הכושר לקבוע כללים לבין כוח השיפוט האם משהו כפוף לכלל נתון, ואני מצטט: 'אם תרצו להחליט אם דבר מה כפוף לכלל או לא, הרי גם זאת לא ניתן לעשות אלא באמצעות כלל, וכלל זה, בדיוק מפני שהוא כלל, חוזר ודורש הדרכה מכוח השיפוט. כך מתברר, שאף על פי שהשכל יכול להיות מצויד בכללים ומודרך על

ידיהם, הרי כוח השיפוט הוא כישרון מיוחד, שאינו מלמד כלום אלא רק רוצה שישתמשו בו. ואכן זה הדבר המייחד את מה שמכנים פיקחות מולדת, ששום בית ספר לא ימלא את חסרונה", סוף ציטוט".

אני יכול לנחש מה תהיה תשובת הפקולטה: אנחנו מלמדים גם חשיבה אנליטית, וגם בוחנים את זה. כלומר מי שיש לו ציונים גבוהים, כנראה שיש לו, מלבד סט הכללים שלימדתי אותו, גם את כוח השיפוט הנכון.

"את הכושר הזה אי אפשר לבחון אלא בחיי המעשה האמיתיים. זה כמו ההבדל בין לשחק שחמט או לעמוד מעל ללוח ולתת עצות. הפסיכולוגיה שלך אחרת, הלחץ שלך אחר, האחריות שלך אחרת. אין דרך אחרת מלבד התמודדות עם הדבר עצמו, ובהקשר המשפטי, להזיע לפני הטיעון ואחריו, לעמוד מול הצד הנגדי וכו', ורצוי כמה שיותר מוקדם בהכשרה של המשפטן. ואני מצביע בכך לא רק על ההבדל הפסיכולוגי הצר, אלא על ההבדל בין עושר הבעיות שמוזמן מצב חיים אמיתי ובין תנאי מעבדה סטיליים. ראיתי לא מעט משפטנים תיאורטיים מעולים שהיו סכלים ביישום ולהפך, משפטנים אנליטיים אולי לא כל כך טובים אבל בעלי כושר שיפוט טוב מה להחיל במקרה הספציפי. אני כאמור לא רואה בעיה אחרי שנת התמחות אחת להכניס את המשפטן הנחנך לסטואציות מקצועיות אמיתיות שמתאימות לו, ואת זה לא תשיג לא עוד אקדמיה ולא ה-80 שעות פרקטיקום של לשכת עורכי הדין. לכן האיזון הקיים היום של שנת התמחות אחת הוא נכון ואני לא רואה מקום לשנות אותו, אבל הכוחות הפועלים בשוק הם אחרים".

תסכים אתי לפחות שההצעה יוצרת רתיעה, גם של אנשים טובים, מהמקצוע?

"נכון, כיום יש היזון חוזר לא טוב בין עודף משפטזיציה של השוק הישראלי וריבוי סטודנטים למשפטים, אבל כאמור זו לא נקודת המבט המסוימת שלנו כמשרד גדול - אנחנו חיים בשוק תחרותי - אלא זו בעיית מאקרו. את הדבר המהותי בעיני - ההכשרה האופטימלית של עורך דין מעשי, שזו כאמור בעיה שונה לחלוטין - הרפורמה לא תשיג. לו זאת המטרה, אני הייתי עושה פעולה הפוכה - משאיר את ההתמחות על שנה ומקצר את הלימודים האוניברסיטאיים לשלוש שנים".

אז למה הרפורמה לא מטפלת במקצוע השירותים המשפטיים בכללותו או במספר המוסדות ללימוד משפטים אלא נטפלת להתמחות?

"כי את עוגת השירותים המשפטיים לשכת עורכי הדין לא רוצה לחלק ובמוסדות הלימוד או בתלמידי המשפטים היא לא יכולה לגעת. אז נותר לה רק להגביה את חומות הכניסה למקצוע - ההתמחות ובחינות הלשכה. ואכן, הארכת ההתמחות, לטעמי, תרתיע ותפגע בביקוש, בראש ובראשונה למכללות, כי מעבר להשקעה של עוד חצי שנה מצד המתמחה, כבר היום יש מוסדות שהבוגרים שלהם מתקשים למצוא התמחות. אם ההתמחות תימשך שנה וחצי, למרות שהבוגרים ימשיכו להיפלט לשוק מדי שנה, מקומות ההתמחות יתפנו רק כל שנה וחצי. זו חסימה משמעותית נוספת. לכן המכללות התנגדו להארכת ההתמחות לשנתיים וגייסו למאבק את אגודות הסטודנטים. ואיך הביאו אותם להסכים לשנה וחצי? עם הכנסת התנאי של לימודי החוג הנוסף, למרות שמה בינו לבין מקצוע עריכת הדין? יוצא שבדרך לפשרה איבדנו את הרציונל מאחורי הרפורמה".

”

ב-1945 היו 500 עורכי דין בפלשתינה-א"י ומה היה על סדר היום של הסתדרות עורכי הדין היהודיים בארץ ישראל? הצפת השוק!

כלומר הטיוב הוא תירוץ?

"במשפטים תמיד היה ויהיה מתח בין מקצוע מעשי שנלמד באקדמיה לבין הפרקטיקה. האקדמיה תגיח במקרה שלנו, אני מכשירה משפטנים, בדגש על ידע וביקורת ולא על כישורים מעשיים, אני לא מכשירה עורכי דין, אבל בוודאי שגם האפשרות להשתכר במקצוע מושכת לתלמידים לאקדמיה, לא רק הידע. מנגד, הפרקטיקה אולי מצרה על העדר דגש מעשי בלימודים, אבל גם כאן, מצד שני, מקצוע שנלמד באקדמיה הוא בהכרח בעל מעמד גבוה יותר ממקצוע שנלמד מהפרקטיקה בלבד. כלומר זה מתח לצד הזנה הדדית. זה לגבי הוויכוח הנצחי מי ואיך צריך להכשיר עורכי דין טובים יותר. אני עשיתי התמחות שנתיים. להגיד לך שיצאתי עורכת דין טובה פי שתיים ממי שעושה היום התמחות? לא יודעת".

אז הרפורמה בסופו של דבר היא כלי אנטי תחרותי?

"בפירוש. זה מתלבש על מציאות של רמה נמוכה של חלק מהבוגרים ועורכי הדין, אלא שהבוגרים החלשים ממילא לא יתמחו אצל המאמנים הטובים אז מה הועלנו עם עוד חצי שנה? לרוץ עוד חצי שנה לטאבו?"

פרופ' נטע זיו. כשלא מחלקים את עוגת השירותים המשפטיים, לא צריך להתפלא שמרגישים הצפה.

פרופ' נטע זיו, אשר עמדה במשך למעלה מעשור בראש המערך הקליני של הפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל אביב, חוקרת מזה שנים את מקצוע עריכת הדין בישראל. ספרה האחרון, מי ישמור על שומרי המשפט: עורכי דין בישראל בין מדינה, שוק וחברה אזרחית, יצא רק בשנה שעברה בהוצאת הקיבוץ המאוחד.

"לגבי ההצפה", מקדימה פרופ' זיו, "כל מקצוע, בטבעו, מודאג מתחרות, ומפתח אסטרטגיה להקטנתה או למניעתה. למשל, אפשר ליצור תתי מקצוע בתוך המקצוע, כשם שברפואה יש אחיות ורנטגנאים ועובדי מעבדה ורק לדברים המורכבים יותר נדרשת ההכשרה המקסימלית של רופא, הכשרה שהיא מיותרת אם אתה רק לוקח דם מהחולה. ואפשר, וכך נעשה ביחס למקצוע עריכת הדין בישראל, לטעון שכל דבר הכי קטן הנוגע לניסוח מסמך, הגשת בקשה, רישום וכו', יצריך את מלוא ההכשרה ואז להילחם בכותבי הבקשות של פעם, ובגופים כמו לבנת פורן של היום. אבל אם היו עיסוקים משפטיים בעלי הכשרה קצרה, שהיו מעניקים מקצוע ביד, כמו שנעשה באנגליה למשל, היה יורד הלחץ על המוסדות שמכשירים עורכי דין במשך שלוש וחצי שנים לקראת התמחות של עוד שנה או שנה וחצי ואז בחינות הלשכה. כלומר כשלא מחלקים את עוגת השירותים המשפטיים, לא צריך להתפלא שמרגישים הצפה. כמובן שלא עוזר לכך ש-1995 היו 4 מוסדות להשכלה משפטית והיום יש 14, כשבכל אחד משני העשורים שחלפו הוכפל מספר עורכי הדין בארץ. אבל לידיעתך, ב-1945 היו 500 עורכי דין בפלשתינה-א"י ומה היה על סדר היום של הסתדרות עורכי הדין היהודיים בארץ ישראל? הצפת השוק?"

רגע, את היית הולכת לנסח צוואות שלמד רק שנה?

"אם מתאים לך המסלול הרגיל של להוריש קודם לבן זוג ואח"כ לילדים לא צריך בכלל צוואה. זה רק עשוי ליצור חיכוכים. אבל לרשום חברה או לנסח חוזה שכירות או ביצוע שטר להוצאה לפועל? למה לא ללכת לאדם שזה כל מה שהוא למד וזה עיסוקו? מדוע אין זה עדיף על פני פניה לעורך דין שלמד כמה וכמה תחומים ומטפל בכמה וכמה תחומים והידע שלו בתחומים החצי-טכניים האלה לא בהכרח טוב יותר? אני יכולה לשאול אותך, מי תרצה שתקח ממך דם, הרופאה או האחיות?"

מועמדים להתמחות לקראת ראיון. הרפורמה המתוכננת של הארכת ההתמחות לשנה וחצי במקום שנה או קיזוז התוספת באמצעות תואר נוסף, מעוררת מחלוקות, על המניעים, תצורת הרפורמה הסופית ותרומה.

”

חשוב שאנשים צעירים בישראל יוכלו לבחור מה ללמוד. אבל צריך לתת להם מספיק מידע גלוי ביחס למשמעות הבחירה, שהיא קרדינלית לחיים שלהם. למשל מידע אודות הרמה האקדמית... וכמובן גם מידע ביחס לסיכויי התעסוקה במקצוע הנלמד. כיום, תכניות הלימודים למשפטים בחלק מהמוסדות משווקות באופן שמציג תמונה מעוותת שמושכת צעירים ללמוד משפטים, בעוד שאם היה להם את המידע המלא, אולי אדם שלא התקבל למשפטים במוסד א' היה מגיע למסקנה שעדיף לו ללמוד משהו אחר במקום להירשם למשפטים במוסד ב'.

גם לקורס מעשי, שאנחנו כאמור לא מאמינים בצורך בו, ושינוהל אצלנו, עם התלמידים שלנו, בזמן הלימודים, כשהלשכה קובעת את תכנון.

אבל היתה טענה שהושגה הסכמה וראשי הפקולטות חזרו בהם!

”אני לא הסכמתי וככל הידוע לי גם דקאנים נוספים לא הסכימו. מעבר לכך, דקאני הפקולטות למשפטים זה לא גוף ממוסד שמקבל החלטה קולקטיבית וייצוגית. הפקולטה שלי היא חלק מאוניברסיטת מחקר ציבורית, ולכן אני פועל לפי הנחיות הנהלת האוניברסיטה, המל"ג והות"ת, ושלושתן מתנגדות לקורס המעשי המוצע. אגב, אני חושב שגם מי שהסכים עקרונית לקורס מעשי לא הסכים למתכונת של קורס מעשי במוסד הלימודים, כשהלשכה קובעת את התכנים. הפירוט הזה הופיע רק בטיטוט התזכיר.”

ומה עם התמריץ לתואר נוסף במסגרת הרפורמה?

”כאמור, מה ללמוד זו החלטה לחיים שאדם צריך להגיע אליה ללא שיקולים זרים. גם להגיד שכל תואר נוסף מקדם מקצועית עורכי דין או בכלל טוב לחיים, זה לא נכון. אז העומד בראש הלשכה מקדם את הבטחת הבחירות שלו להאריך את ההתמחות, והמכללות ילמדו את הסטודנטים למה בית שנה וחצי או שנתיים. האם זה נכון? את זה כדאי לשאול עורכי דין ושופטים שמעסיקים מתמחים. מה שאני מתנגד לו הוא חפיפה בין הלימודים לבין ההתמחות כי אז גם ההתמחות וגם הלימודים יוצאים נפסדים. זה מחזיר אותנו עשרים שנה אחורה, שאז שנה ד' היתה סוג של בית ספר ערב וזה מנוגד למגמה שלנו כיום לפיה שנה ד' היא השיא של הלימודים. אני כמובן מתנגד

מתמחים. גם אם מדברים על החוליה הקטנה של הסטאז', אני לא פוסל שינוי אבל לא נכון לתת פתרון אחד לכולם. מי שמתמחה במשרדים הגדולים או בלשכת היועץ המשפטי או במחלקת בג"צים בפרקליטות או ברשות לניירות ערך או ברשות להגבלים עסקיים לא בהכרח צריך את אותה השלמה מקצועית כמו מי שמתמחה אצל עורך דין אחד שעוסק רק בנדל"ן. לא סביר בעיני שקורס אחד של "משפט מעשי" יפתור איזה שהיא בעיה של איכות! מעבר לכך, אף פעם לא שמעתי מהמקומות אותם ציינתי שהמתמחים, שהם בוגרים שלנו, הם לא ברמה מספקת. אני שומע שהם מצוינים. מה שכן, כדי להגיע לחזית המקצועית, למשל במיזוגים או רכישות, צריך הרבה יותר מאשר את תקופת ההתמחות, גם אם היא תהיה בת שנה וחצי. צריך חמש או עשר שנים של עבודה על הרבה עסקאות בצוות שיש בו עורכי דין בכירים.”

זה נשמע דומה למסלול ההכשרה של רופאים...

”נכון, בהרבה מהמקומות בהם מתמחים הבוגרים שלנו, רמת העשייה מאוד מורכבת, מה שלא מאפשר עבודה עצמאית אחרי שנה או שנה וחצי. לכן אין שום הגיון בפשרה הנוכחית אליה הגיעו. כאמור אין לי התנגדות עקרונית שההתמחות תהיה בת שנה וחצי או שנתיים. האם זה נכון? את זה כדאי לשאול עורכי דין ושופטים שמעסיקים מתמחים. מה שאני מתנגד לו הוא חפיפה בין הלימודים לבין ההתמחות כי אז גם ההתמחות וגם הלימודים יוצאים נפסדים. זה מחזיר אותנו עשרים שנה אחורה, שאז שנה ד' היתה סוג של בית ספר ערב וזה מנוגד למגמה שלנו כיום לפיה שנה ד' היא השיא של הלימודים. אני כמובן מתנגד

כלומר המל"ג, את כל היתר יעשה השוק.”

ומה אם לאותו צעיר שלא התקבל למוסד א' כי זלזל בלימודים בתיכון, יש פוטנציאל להיות עורך דין טוב?

”לאור נתוני ההשתלבות במקצוע של בוגרי הפקולטה שלנו, לאדם שרוצה להשקיע שנה של שיפור פסיכומטרי או בגרות ואז להתקבל לפה, עדיף לעשות זאת על פני הניסיון לקצר דרך וללמוד במכללה, כי קיצור הדרך עשוי להתגלות כלא מועיל, לפחות אם המטרה היא להתמחות במקום מעניין ואז להשתלב במקצוע.”

ולגבי המועמדים בעלי הנתונים הגבוהים? אותם הרפורמה תרתיע מלימודי משפטים?

”אני מדבר עם מועמדים שהתקבלו לפקולטה. יש להם אלטרנטיבות טובות רבות, רפואה, מדעי המוח, מדעי המחשב ועוד, ורובם מתלבטים. מעטים חלמו מגיל צעיר להיות עורכי דין. אני לא יודע אם עוד חצי שנה להתמחות תטה את הכף ואני גם לא יודע אם זה רע חברתית שאנשים טובים ילכו ללמוד משהו מעניין ובעל ערך חברתי אחר במקום משפטים. אבל כאמור למשפטים מצטיינים תמיד יש ביקוש גדול מההיצע.”

אז מה כן הרפורמה תשיג? היא תטיב את עורכי הדין?

”אם רוצים לטייב את המקצוע, התמחות היא מרכיב מסוים אבל לא היחיד. השתלמויות חובה לעורכי דין זו דרך הרבה יותר משמעותית, כלומר יצירת תחומי התמחות שדורשים תואר נוסף או השתלמויות וכך ליצור הבחנה בין עורכי דין על בסיס ההכשרה שלהם וההתנסות שלהם. שים לב שהדרכים הללו ייושמו כלפי עורכי דין ולא כלפי

ללא מענה, לעורכי דין בישראל. אני בטוח שיש עוד. שינוי בתחומים האלה יהיה גם מועיל לחברה וגם לאינטרסים של החברים בלשכה.”

אז הרפורמה המתוכננת מפספסת הזדמנות למענה אמיתי להצפה?

”לצערי. אם רוצים שפחות אנשים ייכנסו למקצוע, יש לעשות זאת כשהם בוחרים ללמוד משפטים, לא למנוע מהם את הגישה למקצוע אחרי שלמדו אותו. חשוב שאנשים צעירים בישראל יוכלו לבחור מה ללמוד. אבל צריך לתת להם מספיק מידע גלוי ביחס למשמעות הבחירה, שהיא קרדינלית לחיים שלהם. למשל מידע אודות הרמה האקדמית: מי הם המורים בכל מוסד, מה רף הקבלה למוסד, מה מספר התלמידים ביחס לכל חבר סגל במוסד - זה אגב נתון שלא מודגש בכלל - או מה נעשה בשכר הלימוד שנגבה מהם. האם הוא מושקע בהוראה או בשכר לכמה בכירים, כמו שעושים ביחס לחברות ביטוח, איזה אחוז מהפרמיות מוחזר למבוטחים... וכמובן גם מידע ביחס לסיכויי התעסוקה במקצוע הנלמד. במקרה של משפטים זה אחוז בוגרי המוסד שמוצאים התמחות, עוברים את בחינות הלשכה ועובדים במקצוע והיכן. כיום, תכניות הלימודים למשפטים בחלק מהמוסדות משווקות באופן שמציג תמונה מעוותת שמושכת צעירים ללמוד משפטים, בעוד שאם היה להם את המידע המלא, אולי אדם שלא התקבל למשפטים במוסד א' היה מגיע למסקנה שעדיף לו ללמוד משהו אחר במקום להירשם למשפטים במוסד ב'. את הנגשת המידע החיוני למי שמתכננים ללמוד משפטים, שזו אגב המלצת הוועדה הבין-לאומית שמינתה המל"ג להערכת מוסדות ההשכלה המשפטית בישראל, את זה הייתי מצפה שרגולציה תקבע,

רון חריס - דקאן הפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן באוניברסיטת תל אביב

”אני לא מכחיש את הצפת המקצוע, היא עובדה, אבל אני לא מרגיש אותה, בשני מובנים. במובן אחד כי בוגרי הפקולטה למשפטים שאני עומד בראשה מאיישים את מקומות ההתמחות המבוקשים ביותר, ויתרה מזאת, כל בוגר שלנו אף מקבל כמה הצעות להתמחות במקומות מבוקשים, כך שיש לו גם אפשרויות בחירה טובות ומגוונות. במובן השני, באחד מתחומי ההתמחות שלי, חדלות פירעון, כ-95 אחוז מהחייבים בהוצאה לפועל אינם מיוצגים על ידי עורכי דין! כלומר על אף הצפת המקצוע, התעריפים לא ירדו מספיק או עריכת הדין לא הפכה מספיק חברתית כדי לאפשר, כלכלית, שירות משפטי לאוכלוסייה שאולי הכי זקוקה לו, כי כל אדם שחייב בהוצ"פ יכול לצאת נשכר מיועץ משפטי - בעזרת ייעוץ משפטי אפשר לבנות חיים משפחתיים יותר הוגנים, לגבש תכנית החזר יותר טובה, לבחור נכון יותר אם ללכת לפשיטת רגל או לא, איך להשתקם... לכן, ככל שיש הצפה של המקצוע, היא לא מקדמת נגישות של שירותים משפטיים לכל החברה הישראלית וזה גם משהו שלשכת עורכי הדין צריכה לתת עליו את הדעת.”

שירות משפטי לחייב עשוי להיות משתלם לעורך דין?

”הורדת תעריפים משולבת בהבניה טובה יותר של השירות המשפטי לחייבים, למשל ייצוג בפחות זמן, בפחות מגע ישיר עם עורך הדין, תוך העזרות רבה יותר במחשוב, ביחד עם התאמת החוק והתקנות, כל אלה יכולים לאפשר לעורך דין לתת שירות לחייבים ועדיין להתפרנס בכבוד. וזה רק תחום אחד בו יש ביקוש עצום,

פרופ' רון חריס. איך מיישבים את הצפת המקצוע עם העובדה ש-95% מהחייבים בהוצאה לפועל אינם מיוצגים על ידי עורך דין?

צוות הקליניקה לדיוור, קהילה ומשפט (מימין לשמאל): עו"ד ענת רודניצקי, עו"ס עדי אביגיל כהן, העובדת הקהילתית סמאח חמאד, פרופ' נטע זיו. צילום: הישאם שבאיטה.

פרופ' נטע זיו. היתרון שלנו, כמי שיושבים במוסד אקדמי, זה היכולת להציע מודלים חדשים ופתרונות למצבים שונים.

איך להפיג את החששות של אוכלוסיות שונות מהתחדשות עירונית?

איך נולד הרעיון לקליניקה שתעסוק בדיוור?

מסבירה פרופ' נטע זיו, אשר יזמה את הקמת הקליניקה: "לפני שנים עשרה שנה אוניברסיטת תל אביב קיבלה תרומה לפעילות אקדמית-חברתית ביפו במסגרת 'וזמת פרייס-ברודי'. הפקולטה למשפטים הציעה ייעוץ משפטי לתושבים ותוך זמן קצר נוכחנו שהתלונות מתנקות בעיקר לבעיות בתחום הדיוור. כמוכן שיעוץ משפטי פרטני לא שינה כמעט דבר בתמונה הגדולה ולכן החלטנו להקים את הקליניקה, שתתרכז ביזמות בתחום ההתחדשות העירונית.

עם הקמת הקליניקה נוצר שיתוף פעולה עם ד"ר אפרת טולקובסקי ממכון גזית גלוב בפקולטה לניהול ועם פרופ' טובי פנסטר מהחוג לגאוגרפיה. שיתופי פעולה עם חוגים נוספים באוניברסיטה נמשכים, אגב, עד היום. כיום משתפת הקליניקה פעולה עם פרופ' אילה רונאל מביה"ס לאדריכלות, פרופ' אדריאנה קמפ מהחוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה וד"ר נורה קורין-לנגר וד"ר דפנה פרומר מביה"ס לעבודה סוציאלית.

לאחר הפרויקט הראשון שלנו - חילוץ פרויקט שנכנס למשבר - הגשנו לעירייה נספח חברתי תכנוני, דבר שלא היה קיים קודם, והעירייה קלטה את הפוטנציאל של כניסת הקליניקה למתחמים בעייתיים, מתוך הבנה שבכוחות הרווחה שלה לבדה היא תתקשה לקדם את התחדשות המתחמים המזוברים ושאיף יזם לא יכנס לתמונה במצב הזה. בשדרות ירושלים פינת הבעש"ט לא היו אפילו ועדי בתים! כיום - שלוש שנים אחרי - הגשנו לזים הסכמה של הדיירים על מגש של כסף, בזכות העובדה שהתכנית שגיבשנו נתנה מענה לצרכים הספציפיים של התושבים. כמוכן שזה עניין אותנו גם כי מדובר במתחם מגורים מעורב - יהודי וערבי - דבר נדיר אפילו בערים מעורבות, שגם בהן בדרך כלל נשמרת סגרגציה, וחשבנו שנכון לשמר את הייחודיות שלו".

הקליניקה, בהנהלת עו"ד ענת רודניצקי, אשר נוהלה בעבר גם ע"י עו"ד אורה בלום, כיום דוקטורנטית במרכז מיתר ללימודי משפט מתקדמים, מטפלת בימים אלה בשלושה פרויקטים רחבי היקף, הנמצאים בשלבי יישום שונים. הפרויקט הראשון, עיבוי 64 יחידות דיור ברחוב טוכלסקי (יפו ג') כבר קיבל היתר בנייה, בפרויקט השני, פינוי בינוי של לפחות שבעה "בנייני רכבת" משנות החמישים בשדרות ירושלים פינת הבעש"ט, כבר הושגה הסכמה של 80% מבעלי הדירות לניהול מו"מ עם היזם, ובפרויקט השלישי, עיבוי ובינוי במתחמי קדם/שם-הגדולים, הקליניקה מקדמת דיונים קדחתניים ויתכן אף הליכים משפטיים מול רשות מקרקעי ישראל.

"המשפט לבדו לא יפתור את כל החסמים", מתמצתת עו"ד רודניצקי את הרעיון בבסיס הקליניקה, "לקבוצות שונות, כגון דיירים בדיוור ציבורי, עניים, קשישים, בעלי מוגבלויות, שוכרים, נשים, ילדים, לכולן צרכים שונים. אנחנו מתניעים דווקא פרויקטים מאוד מורכבים באמצעות יצירת מנגנון שמשותף את כולם בעיצוב עתידם. לצורך בניית המנגנון הזה, שכולל מגע רב עם הדיירים, אבל גם עם העירייה והיזמים, אנו מעסיקים שתי עובדות קהילתיות, ואף נעזרים בשיתופי פעולה אקדמיים, כמי שיושבים באוניברסיטת תל אביב, עם בית הספר לאדריכלות, עם בית הספר לעבודה סוציאלית ועם המסלול לחקר ארגוני שינוי חברתי בחוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה. את הפיקוח והליווי המשפטי אנחנו עושים".

אז מדוע הקליניקה לא הוקמה בבית הספר לעבודה סוציאלית או בחוג לגיאוגרפיה וסביבת האדם?

"הרבה פעמים השאלה מי מוביל משהו", מסבירה פרופ' זיו, המנחה האקדמית של הקליניקה, "אינה תלויה בדיסציפלינה אלא ביכולת להתניע ולהניע את המהלך, וכאמור לנו גם היה את הרקע מתוך העבודה ביפו. אבל שים לב שהשם של הקליניקה הוא דיוור, קהילה ומשפט, בסדר הזה".

ספרי לי מעט על תהליך העבודה

"ניקח את הפרויקט בשדרות ירושלים פינת הבעש"ט", מציעה עו"ד רודניצקי, "אחרי הפניה מהעירייה, ניסחנו, בשיתוף החוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, סקר צרכים וניגשנו לדיירים. גילינו שאין שם תחושה של מתחם מגורים כי הדיירים לא מכירים אלה את אלה. אחת הסיבות היא שהשטחים הציבוריים מוזנחים, מה שלא מאפשר קשר חברתי. שאלנו אם הם היו רוצים להכיר את הדיירים שבבניין שממול והם ענו שכן. מכאן פנינו לאדריכל שיתכנן חצרות משותפות אשר יעודדו קהילתיות. עם התכנית המגובשת פנינו ליזם. ערכנו אסיפות דיירים, יזמנו בחירות לנציגות הדיירים וכ-80% חתמו על הסכמי טרום התקשרות ופנו למשא ומתן משפטי, כאשר גם כאן אנו עומדים לימין נציגי הדיירים ומקפידים

צילום: הישאם שבאיטה

עו"ד ענת רודניצקי. אנחנו מחנכים את הסטודנטים למשפטים גם לתודעה חברתית וגם לאינטרדיסציפלינריות בתחומי המקרקעין - מציאת פתרונות משפטיים תוך כדי עבודה משותפת עם תלמידי עבודה סוציאלית, תלמידי סוציולוגיה, אדריכלות.

חסמים רבים עומדים בפני פרויקטים של עיבוי או פינוי בינוי, בוודאי אם מדובר במתחמי ענק. את התמונה הזאת משנה הקליניקה לדיוור, קהילה ומשפט, במטרה לקדם התחדשות עירונית שהיא גם חברתית. כבונוס, היא גם תפעיל לשירות הציבור "קו מידע לדיירים בהתחדשות עירונית" כבר בשנת הלימודים הקרובה!

בית זה יותר מנדל"ן

ודווקא במקומות שזקוקים להם יותר מכל, כמו יפו, נכנסה לפני שבע שנים הקליניקה לדיוור, קהילה ומשפט. שבע שנים אחרי, ואחרי שכבר קטפה, לפני שלוש שנים, את פרס הקתדרה לזכויות אדם ע"ש אמיל זולא מטעם המסלול האקדמי המכללה למנהל, הקליניקה שוב מסמנת וי על פרויקט נוסף ביפו. עם הידע והכלים שפיתחה על מנת להתגבר על המכשולים העומדים בפני התחדשות עירונית היא גם מעבירה הכשרות למנהלי אגף שיקום השכונות במשרד השיכון, בשיתוף עם מרכז "הגר", ומהשנה הקרובה היא גם תחלוק את הידע הזה עם הציבור באמצעות "קו חם לדייר" בנושאי תמ"א 38 ופינוי בינוי.

הקמת הרשות להתחדשות עירונית והמנהלות העירוניות להתחדשות עירונית מעידה שגם משרד השיכון מבין שיש כמה חסמים מהותיים בפני תכניות תמ"א 38 ופינוי בינוי. אחד מהם הוא הסרבול הכרוך בהתארגנות הדיירים ובהגעה להסכמות; השני הוא פערי הידע, גם המשפטי, והיכולת הכלכלית של הדיירים, בהשוואה לזים; השלישי הוא הצורך להתחשב באוכלוסיות שונות בתוך קבוצת הדיירים הנוכחית, והרביעי הוא הרצון של המדינה והרשויות המקומיות לתכנן את הנוף העירוני ולחלק את הדירות החדשות באופן שיספק דיוור לשכבות שונות בחברה. לתוך הסבך הזה, ודווקא ביחס למגה-פרויקטים

”

נשים וילדים הם בעיקר מי שמתמשים במרחבים שונים בכל הנוגע למשל לביטחון אישי. גם לילדים יש צרכים עצמאיים... אני רוצה ספסל, הבן שלי רוצה מגרש כדורגל.

לעדכן אותם, לשתף את הדיירים בתכנון ולוודא שהם מבינים את המשמעות של כל תהליך. אנחנו גם מטפלים בקרב הדיירים בקבוצות ייעודיות שהתחדשות עירונית היא מורכבת יותר עבורם - דיירים בדיר ציבורי, קשישים, עניים, שוכרים, בעלי מוגבלויות - משום שלעיתים נדרשים פתרונות כלכליים ייחודיים לאוכלוסיות אלה."

מה ניתן לעשות למען שוכרים? הרי הם לא בעלי הזכויות בנכס!

"נכון, לכן בד"כ מתעלמים מהם, ולכן אנחנו מקפידים לחשוב ביחד איתם על פתרונות אפשריים עבורם, כגון לתת להם זכות ראשונית לחזור למתחם ולהתגורר בו בשכירות ארוכת טווח, אשר תיבנה במסגרת הפרויקט."

איך מפיגים את החשש של תת קבוצה נוספת, קשישים, מעזיבת המתחם לתקופת הבנייה?

"למשל, באמצעות הפיכת הפרויקט לבינוי-בינוי, כלומר קודם בונים בניין לאוכלוסייה שמתקשה לעזוב את השכונה, למצוא זירות בשכירות וכו', ורק אחר"כ ממשיכים ביתר הפרויקט.

אבל אם לא יהיה ליווי פרטני שלא באמצעותכם, אז מה הפתרון?

"אנחנו לא נהפוך להיות נותני שירות למדינת ישראל", קובעת פרופ' זיו, "היתרון שלנו, כמי שיושבים במוסד אקדמי, זה היכולת להציע מודלים חדשים ופתרונות למצבים שונים, כמו למשל בקדם/שם-הגדולים - מה קורה כשיש אינטרס ציבורי בפרויקט אבל הוא לא כלכלי? את המודלים והפתרונות הללו אנחנו מציגים בפני מי שצריך במטרה שזה יוטמע כמודל מדינתי. זה מה שמצופה מאתנו כאקדמיה, לנו יש את היכולות, וזאת התרומה שלנו לשינוי המדיניות, לצד כמובן פרסום המחקרים בבימות אקדמיות."

וקו המידע החדש, זה לא סוג של שירות לציבור?

"אנחנו רואים זאת כמתן מידע אבל גם איסוף מידע מהציבור. כל שיחה תירשם ואנחנו נוציא בסיכום המהלך דו"ח לרשות להתחדשות עירונית על היקף וסוג הבעיות שעולות מהשטח. כל שירות שאנחנו נותנים ממלא צורך פדגוגי וצורך מחקרי או משנה מציאות, למשל תיק משפטי שייצר תקדים, שינוי נוהל, הדרכה של אנשי עזרה וביצרון."

אז השאיפה שלך היא שהמדינה תאמץ את מודל הקליניקה ואתם תהפכו מיותרים?

"אנחנו לא נהפוך מיותרים... נעבור למצוא פתרון לכשל הבא בתחום ההתחדשות העירונית."

האמצעים שלנו מוגבלים. ליווי פרויקט בנייה גדול הוא תהליך מורכב וארוך וכוח האדם שלנו מצומצם. יחד עם זאת, מאחר וצברנו ידע משפטי רב בנושאים הללו, ומאחר שאין גוף בחברה האזרחית וגם לא מחוץ לחברה האזרחית, שמנגיש אותו לציבור הרחב, החלטנו על הפעלת קו מידע לדיירים בהתחדשות עירונית."

ומה טומן בחובו העתיד? הרשות להתחדשות עירונית או גופים עירוניים יחליפו את הקליניקה?

"לצערי לא. מעבר לעובדה שאנשים נותנים אמון בגוף מהחברה האזרחית יותר מאשר בגוף ממשלתי, הרשות אולי תרכז את נהלי הטיפול באוכלוסיות שונות אבל קידום פרויקטים ספציפיים והגנה על דיירים במקרים ספציפיים, ייעשו אך ורק ביציאה לשטח, במגע עם הדיירים. לא צריך רק עוד רגולציה במדינת ישראל. צריך פיקוח וליווי."

”

מה שבעצם מייחד את הקליניקה הוא ההשקעה הרבה בהיבטים שונים שיבטיחו יצירת סביבת מגורים משותפת טובה יותר עבור ציבור מגוון של אנשים.

קח לדוגמה את המתחמים קדם/שם-הגדולים. מדובר במאה משפחות, כולן, למעט אחת, ערביות, וחמישים אחוז דיירים בדיר ציבורי. התחלנו כבר לפני שמונה שנים לטפל בבעיות המשפטיות של דיירי הדיר הציבורי במתחם, כגון צווי פינוי וחובות לחברה המשכנת והמצב התחזוקתי של הדירות, והגענו למסקנה שנדרש פה פתרון כוללני יותר, גם ברמה החברתית, פתרון שהתחדשות עירונית תוכל לספק. מטרה נוספת אותה רצינו להשיג היתה המרת השכירות הציבורית בבעלות, מאחר ומדובר באוכלוסייה שנקלעה לדיר הציבורי שלא מבחירה ובהליך לא הוגן. אלא שאין כדאיות כלכלית להתחדשות עירונית במתחם... אז מה הפתרון? שהעירייה תהיה היום, במחיר עלות. והיא הסכימה! אבל זה לא הסוף! אנחנו הרי לא מעוניינים בשיפור תנאי המגורים בלבד אלא בשינוי חברתי והיה ברור לכולם שגם אם תחדש את המתחם לא תפתור את בעיות העוני, הפשיעה וכו'. אבל מחקרים הראו שהכנסת דיירים חדשים, אוכלוסייה חזקה יותר, אף היא מקרב ערביי יפו, שסובלים ממצוקת דיר קשה, אבל שלא בדיר ציבורי, תביא לשינוי. לכן כרגע אנחנו במגע עם רמ"י להקצאת קרקע פנויה שמיועדת למגורים ונמצאת בסמיכות למתחם. זו דוגמה לפרויקט שהוא בכלל לא בשוק החופשי."

ומה קורה בכל יתר המקומות, בהן הקליניקה לא מעורבת?

"לעיתים קרובות כשהשוק החופשי עושה את שלו אז או שהפרויקט נתקע, מאחר והדיירים לא מצליחים להגיע להסכמות ביניהם, או שהיום מנצל את פערי הידע והיכולת ומחתיים את הדיירים, לעיתים באיומים, על חוזהים בהם הם מוכרים את הזכויות שלהם בעבור נזיד עדשים והוא מקים חמש עשרה עד שלושים קומות עם לובי ושומר והדיירים החלשים נפלטים... אבל

למעלה, מתחם שדרות ירושלים פינת הבעש"ט ביפו כפי שהוא כיום (צילום: הישאם שאביטה) וכפי שהוא עתיד להיות (באדיבות קיסלוב-קיי אדריכלים).

עצמאיים, שבדרך כלל מתעלמים מהם, ביחס למרחב הציבורי. אני רוצה ספסל, הבן שלי רוצה מגרש כדורגל... מה שבעצם מייחד את הקליניקה הוא ההשקעה הרבה הזו בהיבטים שונים שיבטיחו יצירת סביבת מגורים משותפת טובה יותר עבור ציבור מגוון של אנשים. מעבר לכן, אנחנו מחנכים את הסטודנטים למשפטים גם לתודעה חברתית וגם לאינטרדיסציפלינריות בתחומי המקרקעין - מציאת פתרונות משפטים תוך כדי עבודה משותפת עם תלמידי עבודה סוציאלית, תלמידי סוציולוגיה, אדריכלות."

אפשר לסכם שאתם מוצאים פתרונות יצירתיים לאוכלוסיות שונות?

"גם לאוכלוסיות שונות וגם לתנאי שטח שונים.

ממכירת יחידות דיר שיתוספו למתחם, ומכסה את דמי החזקת המתחם למשך 30 שנה. זו בדיוק הסיבה שהמוטו של הקליניקה הוא התחדשות עירונית שהיא חברתית. זאת כמובן בנוסף להקפדה על מעורבות גבוהה של הדיירים בכל שלב בתהליך, שגם זה היבט חברתי."

מדוע המעורבות של הדיירים בתכנון היא חברתית?

"משום שהיא עונה לצרכים שלהם. אנחנו משתפים בתכנון גם את נציגות הדיירים וגם נשים וילדים כקבוצות בעלות עניין ייחודי. נשים וילדים הם בעיקר מי שמתמשים במרחבים הציבוריים ולנשים יש צרכים שונים בכל הנוגע למשל לביטחון אישי. גם לילדים יש צרכים

כקליניקה משפטית אנחנו עובדים כמובן עם סטודנטים למשפטים אבל גם עם סטודנטים מבית הספר לעבודה סוציאלית שעושים את ההכשרה המעשית שלהם כאן בקליניקה, והם מלווים למשל, ביחד עם העובדות הקהילתיות שלנו, את הדיירים הקשישים."

אני ממשיך להקשות - איך נותנים לדייר עני את האפשרות לגור במתחם חדש ומן הסתם יקר יותר לתחזוקה?

"נכון, דייר עני יכול להתנגד לפרויקט או להקלע למצב בו יאלץ לעזוב את המתחם, לאחר שלא יעמוד בעלויות דמי האחזקה והארונגה שצפויות לגדול, וזו תוצאה מאוד בעייתית מבחינתנו. פתרון אפשרי הוא הקמת קרן ייעודית שממומנת

שני "הצדדים" למו"מ בארוחת ערב משותפת. עומד: פול צ'דהא. ג"י פינקלשטיין (הצלם): יחסים אישיים גם הם חלק ממו"מ עסקי, וגם הרווחנו רושם חיובי שנוצר לסטודנטים מנורת'וסטרן ביחס לישראל.

מסכם אחד הסטודנטים מנורת'וסטרן: "It was truly an unforgettable experience. By far my favorite part of law school thus far."

ככה עוד לא למדתם

תרצו לטוס למדינה אחרת כדי לנהל עסקה בין-לאומית, תוך כדי הלימודים? זה בדיוק מה שיזם ג"י פינקלשטיין, שותף המתמחה בדיני תאגידים וניירות ערך במשרד הפירמה האמריקאית המצליחה DLA Piper בווישינגטון, על מנת שסטודנטים למשפטים יכירו מקרוב את מורכבויות עולם העסקים. כבר שנים עשרה שנה שהוא מריץ סימולציה של עסקת תרופות בין-לאומית בין בתי ספר שונים למשפטים בארה"ב ולאחרונה גם... בינם לבין הפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן!

שלוש עו"ד פינקלשטיין. מתי הגעת למסקנה שמהו חסר באופן ההוראה או בתכני ההוראה במשפטים?
 "כשהתחלתי לעבוד במקצוע, הייתי מתוסכל מהעובדה שהחינוך המשפטי שלי לגמרי לא הכין אותי לפרקטיקה המשפטית העסקית בה עבדתי בסופו של דבר. גם כשראייתי סטודנטים למשפטים למשרד שלי, התאכזבתי לגלות שלרובם לא היה מושג מה כרוך בפרקטיקה המשפטית העסקית. רציתי למצוא דרך לפנות על העדר קורסים המפגישים בין הסטודנטים לבין פרקטיקה ממוקדת עסקאות. בסופו של דבר, יותר ממחצית מעורכי הדין הפעילים מטפלים בעסקאות, כך שבית ספר למשפטים צריך לתת לסטודנטים הזדמנות ללמוד את הכישורים הללו לפני שהם נכנסים למקצוע".

וכיצד נולד הרעיון של סימולציה למשא ומתן עסקי בין-לאומי בין שתי כיתות שונות?
 "את הקונספט הגה במקור השותף שלי לפיתוח הסימולציה, פרופ' דניאל בראדלו מהאוניברסיטה האמריקאית בווישינגטון. הוא ערך סימולציה בקורס למימון פיתוח כלכלי והחליט שמשא ומתן בין כיתות מקבילות יהיה רעיון פדגוגי שווה לבדוק אותו. הילדים שלנו למדו באותו בית הספר, וכשיברנו שיתפתי אותו בתסכול שלי מהחינוך המשפטי וברצון שלי לפתח אמצעי שיאפשר להכיר את הפרקטיקה העסקית

לסטודנטים למשפטים. הוא הזמין אותי ללמד ביחד אתו את אחד הקורסים הראשונים למשא ומתן עסקי בין-לאומי כדי להוסיף לכיתה היבטים של כישורים מעשיים. מאז, אני מלמד את הקורס במגוון הפורמטים השונים בהם הוא מוצע כעת".

איך אתה מסביר את הצלחת הסימולציה, והאימוץ שלה בבתי ספר רבים למשפטים, בארה"ב ומוחצה לה?
 "השילוב בין הפרקטיקה המשפטית של עסקאות, כישורים מעשיים, למידה חווייתית והוראה משותפת הוא רענן וחדשני ומהווה מפגש של כמה מגמות בהתפתחות של לימודי המשפטים. להראות כיצד עורכי דין מיישמים את הכישורים הדוקטרינרים שלהם בהתמודדות עם סוגיות הקשורות ללקוח זה דבר שמאוד מושך את הסטודנטים, במיוחד בתחום של משפט עסקי, וגם את אנשי הסגל המתעניינים בגישות למידה חדשניות ובמודלים חדישים של הוראה. הכיתה למשא ומתן עסקי בין-לאומי גם צברה תאוצה כשהזקוק הופנה לבתי הספר למשפטים ולהעדר הכשרה המקנה כישורים מעשיים לסטודנטים למשפטים, בעקבות המשבר הפיננסי של 2007. הקורס למשא ומתן עסקי בין-לאומי עונה לפיכך לצורך, וכמודל מוכח שכבר נוסה בהצלחה פעמים רבות, היא אטרקטיבית עבור בתי ספר רבים למשפטים".

ומדוע בחרת בקונטקסט המסוים של תחום התרופות עבור העסקה הנרקמת במסגרת הסימולציה?
 "תחום התרופות מערב חדשנות, קניין רוחני, מחקר ופיתוח, חישובים פיננסיים דומיננטיים, היצע וביקוש עולמיים, חיפוש אחר שווקים חדשים, רגולציה חזקה, מידה מסוימת של מחלוקת ציבורית ועוד. זה נראה לי מושלם כבסיס לדיון בכיתה בנושאים שונים הכרוכים בלקוח מורכב".

האם שאלות של אחריות גלובלית ושיקולי מוסר עולים במהלך הסימולציה, שהרי בתסריט הסימולציה צד אחד מייצג את העולם המתפתח - חברה אפריקאית שבבעלותה תוצרת חקלאית הדרושה לייצור תרופה - והצד השני את העולם המפותח - חברת תרופות אמריקאית חובקת עולם? האם העלאת שאלות מסוג זה היתה אחת המטרות שלך, ודווקא בעסקה בין-לאומית שמטרתה רווח?
 "זו ללא ספק היתה מטרה. השותף שלי לפיתוח הסימולציה הוא מדרום אפריקה, כך שנושאים אלה של כלכלות מתפתחות הם בהחלט נושאי מפתח. ובאמת, הסימולציה מעלה שאלות אתיות, שאלות של למי מהצדדים יש יותר כוח, ואם כן אז כיצד הצד החלש יותר צריך לגשת למשא ומתן? איך יש להבין את המטרות של כלכלה מתפתחת במסגרת עסקה כזאת ואיך להשיג אותן? וגם שאלות הנוגעות למוניטין של חברת התרופות (ההנחה היא שזו חברה עם רקע בעייתי משהו בהיסטוריה של המגע שלה עם העולם המתפתח). לכל צד יש מטרות ברורות כשהוא ניגש לעסקה אבל העלאת הפרספקטיבות הללו היתה רכיב

”
רציתי למצוא דרך לפצות על העדר קורסים המפגישים בין הסטודנטים לבין פרקטיקה ממוקדת עסקאות. בסופו של דבר, יותר ממחצית מעורכי הדין הפעילים מטפלים בעסקאות, כך שבית ספר למשפטים צריך לתת לסטודנטים הזדמנות לפני שהם נכנסים למקצוע
 ג"י פינקלשטיין

מרכזי במטרות הפדגוגיות, כדי שהסטודנטים יבינו שיש הרבה נושאים שצריך לשקול בדרך לחתימת העסקה. מאחר ולכל צד תצמחנה תועלות רבות מהגעה לעסקה, בהחלט אפשר להגיע למצב של Win-Win, אבל שני הצדדים צריכים להגיע להבנה הזאת, שהיא מנוגדת לתפיסה של Lose Lose ביחס להכרעת סכסוכים, שהיא התפיסה שבמוקד החינוך המשפטי. במילים אחרות, שני הצדדים צריכים להכיר בצרכים של הצד השני בדרך להשגת היעדים שלהם עצמם. יש הרבה ניואנסים בפרטי הסימולציה ורבות מהמורכבויות מתגלות תוך כדי הסימולציה, והתחושה הזו של גילוי פרטים חשובים, ניתוח שלהם ותגובה לנתונים משתנים, ובכלל זה השיקולים האתיים, היא חלק מהפרקטיקה של יצירת עסקה".

מה החשיבות של סימולציה בין קבוצות של סטודנטים מבתי ספר שונים למשפטים ואף מרקע תרבותי שונה?
 "לזה יש שני היבטים. האחד הוא אלמנט הלא-ידוע. אף אחת מהכיתות לא יודעת כיצד הכיתה ממול מתכוננת למשא ומתן, בדיוק כשם שבפרקטיקה המשפטית, עורכי דין משני צדי המתרס לא יודעים מה הצד השני חושב או מתכנן, ולכן הם צריכים לפנות ללא-ידוע ולהגיב למשא ומתן כפי שהוא מתפתח סביב שולחן הדיונים. כדי להגיב במהירות לנושאים שמתעוררים צריך הכנה מקיפה, שליטה בנתונים והכנת עמדות חלופיות. זו המציאות של הפרקטיקה המשפטית ואת זה אנחנו משיגים באמצעות השימוש בשתי כיתות שונות לחלוטין. רקע תרבותי שונה מעניק היבט נוסף ומוחשיות נוספת לסימולציה. כשבסימולציה משתתפים סטודנטים ממדינות מתפתחות, אם זה מבית ספר למשפטים מחוץ

צילום: מיכאל ואזמסקי

זרקו נושא! הספרייה למשפטים מציגה: ספרות על כל נושא שבכותרות

מה מקומם של הספרים בעידן הדיגיטלי? בשנה האחרונה השיבה הספרייה למשפטים ע"ש דויד לייט לשאלה זו באמצעות תצוגה חדשה בכניסה לספרייה, "שולחן בענייני דיומא", אשר מדגימה בצורה מוחשית, גם אם על קצה המזלג, את ההיקף והעומק של אוצרות הספרייה.

צילום: חוה מונטאוריניו

לעולמם בתקופה האחרונה והותירו מאחוריהם ספרות ענפה, שהם עצמם כתבו, או לעיתים, שכתבו אודותיהם. אני חושבת שהתצוגות 'בענייני דיומא' הן דרך מצוינת להראות עד כמה ספרייה היא מאגר גדול ודינמי שניתן לשאוב ממנו מידע על כל נושא ולכל מטרה. וזה חשוב דווקא בעידן בו הנייר הכתוב מאבד מכוחו לטובת המסך. אין תחליף לעומק שמציעים הספרים."

ואיך מגיבים הסטודנטים? "מצוין. זה כמו לתת להם לעיין בעיתון, רק כמובן הרבה יותר מעמיק ומקיף מעיתון. ובאמת, הרבה אנשים נעצרים, מתיישרים, מעיינים וגם שואלים ספרים מהשולחן וזה עושה טוב על הלב. אנחנו גם מצלמות את התצוגות המתחלפות ומעלות לפייסבוק שלנו ומקבלות הרבה תגובות אוהדות".

"הרעיון היה להראות למבקרים עד כמה ספרות משפטית יכולה להיות מחוברת לכאן ולעכשיו, בכל היבט", מסבירה רודה דוידאן, מנהלת הספרייה, "בנוסף רצינו לעורר את סקרנות המבקרים ולחפש, מעבר לספרי הלימוד, ספרים או סרטים על כל נושא, גם בהקשר של ידע כללי או של כל נושא שבכותרות. זו גם פלטפורמה טובה לציון מועדים יוצאי דופן, כגון יום האישה הבין-לאומי, ועידת האקלים, יום האושר הבין-לאומי ועוד."

אינה דורסייב, אשר בצוותא עם חוה מונטאוריניו, אמונה על התצוגה המתחלפת, מוסיפה: "גם הקדשנו שולחנות לאישים מתחום המשפט שהלכו לעולמם כגון השופט העליון האמריקני אנטוניו סקאליה, פרופסור אהרון קירנשבאום והשופט יעקב קדמי, זכרם לברכה, אשר הלכו

ההגעה להסכמה בסימולציית העסקה הבין-לאומית בכיתה המשפטית המשותפת לאוניברסיטאות תל אביב ונורת'ווסטרן. ג"י פינקלשטיין: בהחלט אפשר להגיע למצב של Win-Win, אבל שני הצדדים צריכים להגיע להבנה הזאת, שהיא מנוגדת לתפיסה של Win-Lose ביחס להכרעת סכסוכים, שהיא התפיסה שבמוקד החינוך המשפטי.

לשפר את המוכנות, והציע לתרגל זאת גם בקרב הצוות שלו למשא ומתן. אמרתי לו שהחשיבה שלו נכונה ושכך בדיוק צוות למשא ומתן צריך להתכונן. זו היתה חוויה שהוא כבר הכיר והוא יישם את זה בסימולציה ובעצם חיזק את מטרת הסימולציה."

ומדוע בסימולציה שנערכה בין הכיתה מאוניברסיטת תל אביב והכיתה מנורת'ווסטרן, דווקא הכיתה מתל אביב שיחקה את חברת התרופות האמריקאית? יש כאן איזה שהוא מסר?

"לא, שום מסר. כשעלה הרעיון להעביר את הסימולציה באוניברסיטת תל אביב כקורס משותף עם בית-ספר אמריקאי למשפטים - בפעם הראשונה בתולדות הפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן - פניתי לפול צ'דהא, קולגה שלי איתו עבדתי במשך שנים, ושמלמד את הכיתה מנורת'ווסטרן במסגרת הסימולציה, והוא היה הרבה זמן באתיופיה... אפילו הקים שם בית יתומים... כך שהיה לו ניסיון רב במדינות אפריקה ולכן הוא מרגיש מאוד בנוח ללמד את הצד של העולם המתפתח בסימולציה וזו הסיבה שהחלטנו שהכיתה שלו תשחק את הצד הזה ואילו הסטודנטים מאוניברסיטת תל אביב ייצגו את החברה הרב-לאומית".

מה ההתרשמות שלך מהעברת הסימולציה בישראל, בהשוואה לבתי ספר למשפטים בארה"ב?

"הסטודנטים הישראלים יותר מחוברים לקרקע ובוגרים יותר, בהשוואה לחלק מעמיתיהם מארה"ב, מן הסתם הודות לעובדה שבישראל הסטודנטים מתחילים את הלימודים בגיל מאוחר יותר, לאחר שכבר צברו ניסיון חיים בצבא. זה מוסיף נקודת מבט ומיתרגם באופן ישיר לתרגול של משא ומתן עסקי. במקרה אחד סטודנט ישראלי אמר לי שכשהוא היה בצבא, היה נהוג שקבוצה של חיילים 'תחשוב כמו הצד השני' כדי

ואיך אתה רואה את הסימולציות שכבר נערכו באוניברסיטת תל אביב, מול כיתה מאוניברסיטת שיקגו ומול כיתה מאוניברסיטת נורת'ווסטרן, אשר אף הגיעה פיזית לישראל לצורך ניהול המשא ומתן?

"הרעיון של לטוס למדינה אחרת לצורך ניהול המשא ומתן לחלוטין מעצים את התחושה המציאותית ואני אשמח לראות אותו מתרחב. אנחנו כבר במגע עם בתי ספר נוספים בארה"ב לאמץ את הרעיון של לטוס לישראל, אבל זה יכול כמובן להתרחב גם ביחס למדינות אחרות. אני חושב שזה פותח עולם חדש של חינוך משפטי! אני כמובן נעזר ב"כתה המעופפת" של נורת'ווסטרן ואוניברסיטת תל אביב במדריכים נוספים. לבד מד"ר דויד שור מהפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן, שמטפל בכל נושאי המנהלה והתיאום, השנה הנחה את הכיתה מתל אביב לצדי עו"ד אסף הראל ממשד מיתר ליקוורניק גבע לשם טל, שהוא גם בוגר של הפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל אביב. את הכיתה מנורת'ווסטרן הדרך פול צ'דהא, עו"ד בחברת אקסנטור, שיקגו, ומורה מן החוץ באוניברסיטת נורת'ווסטרן, אשר משתף איתי פעולה במשך שנים רבות בהנחיית הסימולציה."

ההגעה להסכמה בסימולציית העסקה הבין-לאומית בכיתה המשפטית המשותפת לאוניברסיטאות תל אביב ונורת'ווסטרן. ג"י פינקלשטיין: בהחלט אפשר להגיע למצב של Win-Win, אבל שני הצדדים צריכים להגיע להבנה הזאת, שהיא מנוגדת לתפיסה של Win-Lose ביחס להכרעת סכסוכים, שהיא התפיסה שבמוקד החינוך המשפטי.

לארה"ב או סטודנטים זרים שלומדים לתואר שני בארה"ב, הם הרי מכירים מקרוב את האתגרים ואת המטרות של כלכלות מתפתחות ולכן המשא ומתן לובש צורה מאוד אישית ואמיתית. יחד עם זאת, הסימולציה משוחקת גם בין שני בתי ספר למשפטים בתוך ארה"ב, ובמצב כזה, אלא אם כאמור בכיתה יש סטודנטים זרים, השוני התרבותי פחות ממוחש, הגם שהכיתות נוטות ל'היכנס' לתפקיד של הלוקחות שלהם. כלומר, זו עדיין חוויה מוחשית, ולכל סטודנט יש כמובן את הרקע שלו, אבל זה אחרת."

סטודנט ישראלי אמר לי שכשהוא היה בצבא, היה נהוג שקבוצה של חיילים 'תחשוב כמו הצד השני' כדי לשפר את המוכנות, והציע לתרגל זאת גם בקרב הצוות שלו למשא ומתן. אמרתי לו שהחשיבה שלו נכונה ושכך בדיוק צוות למשא ומתן צריך להתכונן.

ג"י פינקלשטיין

לראשונה, נציגות לפקולטה בתחרות הצלב האדום העולמית במשפט בין-לאומי הומניטרי. הכל על התחרות (נבחרת הפקולטה העפילה לחצי הגמר!), התאקל עם נבחרת ביר-זית ופרס הדוברת המצטיינת (טוב נו, שעון... לא מדליה).

מהיכן העניין במשפט בין-לאומי דווקא ואיך הגעת לתחרות הצלב האדום?
 "שרתתי בצבא ביחידה לקשרי חוץ - קשרים עם גורמים זרים, למשל האו"ם - בחטיבה האסטרטגית באגף התכנון, כך שמלכתחילה ידעתי שארצה לעסוק בתחום הבין-לאומי. כשהתחלתי ללמוד בפקולטה, הילה שפיס-אורן, אשר שרתה יחד איתי והקימה וניהלה את מועדון הסטודנטים למשפט בין-לאומי - אחד ממועדוני הסטודנטים שפועלים בחסות מועצת הסטודנטים בפקולטה - עניינה אותי גם במועדון וגם בתחרות הצלב האדום למשפט בין-לאומי הומניטרי שבו היא השתתפה בשנה הקודמת. אגב, יש תחרות דומה, מוכרת יותר, למשפט בין-לאומי כללי, בשם JESSUP. אבל אני נרשמתי לתחרות במשפט בין-לאומי הומניטרי, כלומר דיני מלחמה, ומכאן הכל התגלגל."

תוכלי להרחיב מעט על ההתגלגלות?
 "הנרשמים מכל פקולטה עוברים כמה מבחנים, הכל באנגלית כמובן, ומתוכם מרכיבים שתי קבוצות, כשבכל קבוצה שלושה סטודנטים, אשר תתמודדנה בתחרות הארצית. איתי בקבוצה היו אור אלקיים ורוי מטר. הקבוצות עוברות שלושה ארבעה חודשי הכנה שעיקרם סימולציות, לעיתים בתוכנו, לעיתים נגד הקבוצה השנייה מהפקולטה. דוגמה לסימולציה? למשל לשחק יועץ צבאי לדיקטטור שמואשם בפשעי מלחמה או להפך, את הצלב האדום שמאשים אותו בפשעים האלה. השופטים הם עורכי דין בתחום, משתתפי התחרות בעבר, אנשי אקדמיה בתחום, המנחים של הקבוצות... אותנו הנחה והכין לאורך כל הדרך עו"ד טל מימון, חוקר במכון לדמוקרטיה

את מיכל שחר, סטודנטית שנה ד' למשפטים ולמדע המדינה, אנו תופסים לשיחה טראנס-אטלנטית באוניברסיטת פורדהם, ניו יורק, לשם נסעה במסגרת תכנית חילופי הסטודנטים של הפקולטה למשפטים, תכנית המקיפה כ-40 פקולטות ובתי ספר למשפטים ברחבי העולם. אבל נושא השיחה הוא דווקא הנסיעה הקודמת של מיכל לחו"ל בענייני משפט, נסיעה שהסתיימה בזכייה בפרס גילברט אפוליס היוקרתי, הפרס האישי בתחרות ע"ש Jean Pictet תחרות הצלב האדום העולמית למשפט בין-לאומי הומניטרי, אשר נערכה במרץ האחרון באוויאן, צרפת.

מיכל שחר: דוגמה לסימולציה? למשל לשחק יועץ צבאי לדיקטטור שמואשם בפשעי מלחמה או להפך, את הצלב האדום שמאשים אותו בפשעים האלה.

”
 תחרות הצלב האדום במשפט בין-לאומי הומניטרי: הניקוד ניתן על ידע, יכולת טיעון ויכולת משחק אבל גם על ערכים כמו חברות, שיתוף פעולה ואינטרקציה עם הקבוצות האחרות.

ניגנו את ההמנון הביאו את ההורים? ראש הממשלה התקשר?
 "לא. גם לא קיבלתי מדליה. קיבלתי שעון... אבל מאוד יוקרתי".

ועם השעון באו הצעות עבודה בצלב האדום?
 "כן, התחרות משמשת את אנשי הצלב האדום לנסות לגייס מועמדים כי זה בדיוק סוג האנשים שהם רוצים בשורותיהם, אבל אני פניתי להתמחות שחלמתי עליה, במשפט בין-לאומי כמובן, במחלקה לתפקידים מיוחדים במשרד המשפטים".

ומה הלאה, תייצי אותנו נגד דו"ח גולדסטון או דו"ח שאבס הבא?
 "בוא קודם כל נקווה שלא יהיה עוד סבב מלחמה..."

האנשים שלנו באוויאן: מיסין לשמואל, אור אלקיים, רוי מטר ומיכל שחר. הנבחרת אשר הביאה את הפקולטה לראשונה, למעמד המכובד של חצי הגמר בתחרות העולמית, בה נטלו חלק 56 קבוצות מבתי ספר למשפטים מכל העולם!

צילום: טל מימון

או.קיי. ובגמר הארצי?
 "הגמר נערך בירושלים וכלל תרחיש מאוד מורכב, פרזנטציה של 12 דקות ומענה לשאלות פתוחות... הפסדנו! לקבוצה מהאוניברסיטה העברית. הם זכו במימון מהצלב האדום לנסיעה לתחרות העולמית ואנחנו חשבנו שבוזה נגמרה החוויה. אבל, לאחר כמה שבועות הגיעה הודעה מהצלב האדום שגם אנחנו התקבלנו! פשוט לפני התחרות הארצית כל קבוצה מגישה הצעת מועמדות אנונימית לצלב האדום והם בוחרים בהצעות הטובות ביותר, כלומר לא בהכרח יש חפיפה בין הקבוצות המוזמנות לתחרות העולמית והקבוצות הזוכות בתחרויות הארציות וכך יצא שנשלחו שתי קבוצות ממדינה קטנה כמו שלנו".

ובתחרות העולמית, במרץ האחרון?
 "עוד לפני התחרות התחלנו את כל תהליך ההכנה מחדש, במיוחד ביחס לנושאים בהם הרגשנו שצריך חיזוק וגם ביחס לנושאים עליהם שמים דגש בתחרות העולמית, למשל עניינים ספציפיים של הצלב האדום. בנוסף, כאמור לא זכינו במימון מטעם הצלב האדום... הפקולטה בהובלת פרופ' בנבנישתי, סייעה לנו במימון הנסיעה. אגב, לעומתנו, חלק גדול מהמשתתפים מהעולם הם כבר עורכי דין, סטודנטים לתואר שני במשפטים! בתחרות השתתפו 56 קבוצות, מחולקות לשלושה בתים, שניים לדוברי אנגלית ואחד לדוברי צרפתית. לכל בית נותנים צבע. אנחנו היינו הבית הירוק, ושוב, תרחישים שונים עם זמני הכנה שונים".

היה קושי מיוחד לייצג את ישראל בנושאים של דיני מלחמה?
 "לא. התרחישים עצמם דמיוניים. אמנם עוסקים בנושאים כמו כיבוש או מצור ימי אבל לא במדינה מסוימת. מעבר לכך, דווקא היה רצון לשמוע את הצד שלנו. למעט שלוש הבנות של הקבוצה הפלשתינית, מאוניברסיטת ביר-זית, שגם להם זו הפעם הראשונה בתחרות העולמית. נבחרת האוניברסיטה שלהם החרימה סימולציות בהשתתפותנו, בניגוד לערכי התחרות של חברות ושיתוף פעולה".

צילום: אתר הרשות השופטת

בוגר בכותרות:

נשיא בית המשפט המחוזי, השופט איתן אורנשטיין, מחזור 1981

"משחר נעורי היה ברור לי ולסובבים אותי שאבחר בלימודי המשפטים. נחשבתי כנער בעל דעות עצמאיות שמתוכנן על צדקת עמדותיו, עם משפחתו וחבריו. מנסה לשכנע את האחרים בנכונות השקפותיו... ולא תמיד בהצלחה. מכלל התחומים שנלמדו, נמשכתי למשפט האזרחי ככלל ולתחום העסקי בפרט. חוקי החוזים החדשים: חוק החוזים הכללי וחוק התרופות, נחקקו סמוך לתחילת לימודי, והפרשנויות שניתנו לחקיקה החדשה, היו בעיצומן, דבר שהגביר את העניין שלי בתחום האזרחי."

כבוד השופט אורנשטיין, הרשה לנו לקחת אותך אחורה בזמן... מה משך אותך ללמוד משפטים כמקצוע לחיים? ומה עניין אותך במיוחד בעולם המשפט?

"במהלך קורס משפט בין-לאומי פומבי, שהיה אז קורס חובה, פרצה המהפכה באיראן ועמה עליית החומייניזם, משטר שלא הקפיד על כללי המשפט הבין-לאומי. המרצה הודיע לנו בנחרצות, שההנהגה האיראנית החדשה תיפול בתוך זמן קצר, שכן מדינות העולם לא יאפשרו המשך שליטה של מי שנוהג בזילות בכללי המשפט הבין-לאומי. כידוע, המציאות הוכיחה אחרת. למדתי מאירוע זה, שעד היום חרות בלבי, שעדיף להיות פחות החלטי ונחרץ בעניינים שאינם ודאיים ושאינם בשליטתנו."

האם יש איזה שהיא חוויה זכורה במיוחד, המלווה אותך מאז התואר הראשון למשפטים?

"אני זוכר לטובה במיוחד את המרצה, פרופ' מנשה שאווה ז"ל, שלימד דיני אישים. פרופ' שאווה היה בעל ידע עצום בתחום, וניחן ביכולות אינטלקטואליות מרתקות. בצד אלה היה פרופ' שאווה איש נעים הליכות, שידע לשלב בהרצאות הומור דק עם מציאות חיים יום יומית. הרצאותיו היו מרתקות גם את אלה, שתחום זה לא היה קרוב לליבם."

האם יש איש סגל או קורס הזכור לך לטוב במיוחד?

"הלימודים באוניברסיטה הצטיינו בפתוחות, והתאפיינו בנכונות לשמוע את דעת הסטודנטים, גם אם לא התיישבה עם דעת המרצה ועם הוראות החוק והפסיקה, ובקבלת ביקורת. למדתי להקשיב ולהבליג ולהיות פתוח לשכנוע, וגם אם סברתי בתחילה בכיוון מסוים, לא מן הנמנע שלבסוף המסקנה הייתה שונה."

במבט לאחור, עד כמה התכנים והערכים שהועברו בלימודי התואר הראשון בפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל אביב השפיעו על עיצוב השקפת עולמך המשפטית?

"לדאבוני, הלימודים נעדרו כל הכשרה מעשית שהיא. ההשקפה שרווחה באותה עת בפקולטות למשפטים הייתה, שמלאכתן היא להכשיר משפטנים ולא עורכי דין, שהוא תפקיד לשכת עורכי הדין. הדיכטומיה האמורה הקשתה ביותר במעבר הסטודנטים לחיי המעשה, שכן לא צוידנו בכלים שימושיים, וחבל שכן. היום השתנתה הגישה ונלמדים בין היתר קורסים פרקטיים שמאפשרים לסטודנטים ללמוד את העשייה המעשית כבר במהלך שנות הלימוד, לקחת חלק באלה ולרכוש כלים חשובים. יש לדעתי להכביר בלימודי המעשה, שהם חלק בלתי נפרד מהלימודים האקדמיים ובדומה לתחומים אחרים."

כמי שעבר מסלול ארוך במערכת המשפט בישראל, בעריכת דין ועל כס השיפוט, האם היית משנה משהו, כגון הכשרה מסוימת או תחום לימוד או אפילו דגש שאולי היו חסרים לטעמך כשאתה היית סטודנט?

"בידיכם יופקד תפקיד החשוב של שמירת שלטון החוק במדינה, וללא קשר לדעות הפוליטיות. ללא שלטון חוק נאבד את יכולתנו להיות מדינה עצמאית ודמוקרטית, ומשכך, שומה עליכם לשמור על עיקרון זה מכל משמר. שלטון החוק בא לידי ביטוי בכל תחומי המשפט ולכל אחד מכם חלק בשמירה עליו."

לסיום, איזה עצה היית משיא לסטודנטים הצעירים למשפט כיום?

תואר שני עיוני בפקולטה למשפטים המובילה בישראל

- תכנית לימודים מגוונת המותאמת לבעלי קריירה: יום ג' אחה"צ ויום ו' סגל רחב ואיכותי של מרצים בעלי שם מהאקדמיה בארץ ובחול, ממשרדי עורכי-הדין ומהמערכת המשפטית
- דגש פרקטי חזק בשיטת Project Based Learning - למידה תוך התמודדות עם פרויקטים מעשיים

לימודים המעניקים ידע משפטי מתקדם ויתרון איכותי ותחרותי במסלול כללי לצד ארבעה מסלולי התמחות מקצועיים:

מסלול מסחרי

פיתוח הבנה מעמיקה של פעילות עסקית משפטית מורכבת בתחומי תאגידים וחברות בורסאיות, שוקי הון ורגולציה, התקשרויות פיננסיות, מיזוגים, רכישות, מימון ומדיניות מיסוי.

מסלול פלילי-פורנזי

התמחות במשפט הפלילי, כולל מנגנוני החקירה, התביעה, האכיפה והענישה, לרבות השימוש המשפטי בתחומי המדע: רפואה, כימיה, ביולוגיה, פסיכולוגיה, פסיכיאטריה ועוד. בשיתוף חוקרים מובילים מתחומי המדעים הפורנזיים.

מסלול אזרחי

רכישת ידע עיוני ופרקטי וניתוח סוגיות ואתגרים בחזית הדין המשפטי בתחומי החוזים, נזיקין, קניין, משפחה וירושה, עבודה ומקרקעין.

מסלול ציבורי

פרספקטיבה רחבה וכלים חדשים להבנת היחסים בין הפרט והמדינה, ובין גופי השלטון לבין עצמם, תוך התמקדות בתחומי המשפט המנהלי, דיני רשויות מקומיות, זכויות אדם ומשפט ציבורי מסחרי.

תוספת הכיתוב בתעודה "ומדעים פורנזיים" טעונה אישור מל"ג

לפרטים ולהרשמה: 03-6406629 lawllm@post.tau.ac.il

בוגרות בכותרות:

ד"ר מנאל תותרי-ג'ובראן,
בוגרת מרכז צבי מיתר, 2015,
מרצה בפקולטה למשפטים
באוניברסיטת בר-אילן

ד"ר תותרי-ג'ובראן סיימה את התואר השני בהצטיינות באוניברסיטת תל אביב והמשיכה לדוקטורט בנושא "תפקיד המשפט בעיצוב הפרדה מרחבית במגורים על בסיס לאומי בעיר" (מנחה: פרופ' ישי בלנק). לאחר פוסט-דוקטורט באוניברסיטה העברית היא הצטרפה לסגל הפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר-אילן ומרצה על רב-תרבותיות וזכויות מיעוט, דיני שלטון מקומי, דיני תכנון ובנייה ודיני מכרזים.

ישנם כלים שונים להגנה על הקהילה ועל אורח חייה ואני חושבת שיש לחשוב מחדש על ההצדקות להקצאת קרקעות לקבוצה מסוימת בשם ההגנה על הקהילה".

האם את חשה כפורצת דרך, בתוקף היותך אישה ערבית, באקדמיה המשפטית בישראל ובאוניברסיטת בר-אילן בפרט?

"אני בפירוש לא רואה את עצמי ככזו. אני חושבת שהחברה הערבית בישראל עוברת תהליכי מודרניזציה מואצים. יש הרבה מאוד אקדמאים ערבים מוכשרים וטובים - הבעיה היא בהיעדר קליטה ראויה שלהם במוסדות להשכלה גבוהה. מבחינתי הדרך שעברתי נראית לי טבעית. אמי כתבה דוקטורט בתקשורת ומדע המדינה והיתה ראש החוג לאזרחות במכללת אורנים והיא גם מרצה מן החוג באוניברסיטת חיפה. אחותי עושה כעת את הדוקטורט שלה בתכנון ערים באוניברסיטת בן גוריון. אחותי הקטנה עובדת כעורכת דין במשרד מיתר ליקוורניק גבע לשם טל בתל אביב... לגבי פריצת דרך בהצטרפות לאוניברסיטת בר-אילן, הגעתי לכאן לפני כן במשך שנה לסמינר חוקרים שהתמקד בנושא 'מדינת הלאום', לא פחות, והחוויה שלי היתה של כבוד הדדי לכל אדם גם אם הדת או התרבות שלו שונה מהרוב וזו גם היתה החוויה שלי בראיון הקבלה שלי לכאן. אני לא מרגישה נטע זר בפקולטה אלא חלק מהקהילה של הסגל והפקולטה. נכון, היו לי חששות מסוימים, בפרט בשנה האחרונה. התקבלתי לעבודה כבר אילן בתקופת השיא של פיגועי הדקירות והנה אני אמורה ללמד רב תרבותיות וזכויות מיעוט. אבל החוויה היתה מאוד

חיובית והסטודנטים היו תמיד נלהבים לדעת. חלק לא הסכימו אבל זה נעשה מתוך כבוד. יש כאן מגוון: חילוניים, דתיים, קצת חרדים, מעט ערבים ורצון אמיתי לקדם ציבורים שהם אחרים. במסגרת זו אני מנסה לקדם תכנית חנוכת לסטודנטים הערבים בפקולטה, בדומה לזו הקיימת בפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל אביב וכל מי שהצעת לי את הרעיון, ובכלל זה הדקאן, סגן הדקאן ומרצים נוספים, ברכו על היוזמה ואף הציעו עזרה לקדם את הרעיון".

כמי שסיימה את לימודיה במרכז צבי מיתר ממש לפני שנה, איך את מסכמת את החוויה הזו?

"יש במרכז מיתר אווירה של חו"ל ותמיכה רבה הן במלגות ובחדר משלך, שזה רחוק מלהיות דבר טכני בלבד, והן מהמרצים והדוקטורנטים שלצדך. אגב, לעניין תחולת עיקרון השוויון בדיני המקרקעין במגזר הפרטי, בניגוד לדעתי בתחילת הדוקטורט, ואולי בזכות התהליך הנפשי שעברתי במהלך הדוקטורט, כשילדתי את הילד השלישי תוך כדי מבצע צוק איתן, סיימתי את הדוקטורט בדעה שצריך להחיל את עיקרון השוויון גם במגזר הפרטי. קלטתי כמה הפרטי והציבורי מחוברים - למשל חברות בנייה וקבלנים שזכו בקרקע מטעם המדינה, שכפופה לעיקרון השוויון - ושצריך להיות פטרנליסטי במצבים מסוימים, גם במחיר של כפיית עיקרון השוויון על בעל זכות הקניין. יש בזה לדעתי אמירה משפטית, ערכית ומוסרית חזקה שצריכה להיות על השולחן. לצערי אנחנו לא בכיוון הזה היום".

ד"ר שרון ידן, בוגרת מרכז צבי מיתר, 2014, מרצה בכירה למשפט מנהלי ודיני תאגידים במרכז האקדמי פרס

ד"ר ידן, איך ההרגשה לכתוב דוקטורט, להפוך אותו לספר ביכורים ולראות אותו משתלב באופן מיידי בפסיקה ובפרט בבמה המכובדת של בג"ץ ועוד בפסק דין מרכזי?

"אכן זה מאד מרגש ומספק מקצועית. שמחתי על כך שבג"ץ קיבל את המודל של החוזים הרגולטוריים שהצעתי ופיתחתי בספרי, ואימץ אותו לדין הישראלי. אני חושבת שהגיעה העת לכך ושמתווה הגז היווה הזדמנות מצוינת להכיר במודל המנהלי והמשפטי של רגולציה הסכמית ולפתח את דיני החוזים הרגולטוריים. בעידן הרגולציה, חשוב להבין שכוח הכפייה של המדינה כבר לא יכול לשמש כלי בלעדי לשליטה. החוזה הרגולטורי הוא כלי מתוחכם, עדין וממוקד לשליטה. יש לו המון יתרונות. הוא גם לא חף מחסרונות. למשל, האופן שבו הוא עלול לתת משקל מוגבר לבעלי עניין פרטיים, על חשבון האינטרס הציבורי שבאסדרה, כגון במסגרת התופעה המכונה 'שבי רגולטורי'. הספר לדעתי זכה להכרה רחבה בבית המשפט העליון משום שהכלים של המשפט המנהלי לבדם כבר לא מספיקים כדי לנתח מצבים מורכבים של רגולציה כלכלית. הספר עומד על כך שחייבים להרחיב ולעדכן את המשפט המנהלי לכיוון של רגולציה. לכן, אני צופה שפסק הדין המרכזי הזה יהיה סנונית ראשונה, מתוך שורה של פסקי דין שיפתחו את דיני הרגולציה. לטעמי, השוק האקדמי והמקצועי צמא לכך".

האם הרגשת כבר כשכתבת את הדוקטורט שאת אכן נכנסת לתחום שיש בו חסר במשפט הישראלי? איך נולד הרעיון להקדיש לכך את הדוקטורט?

"לאחר לימודי התואר השני שלי בתל אביב, במשפט מסחרי, עבדתי תקופה קצרה בפרקטיקה, במחלקה לייעוץ משפטי בבנק גדול. שם עבדנו באופן שוטף בצמוד לרגולטורים, ובשיתוף פעולה. לעיתים קרובות התנהל ממש משא ומתן בין הצדדים על נוסח של מסמך כזה או אחר, על האופן שבו יינתן שירות חדש ללקוחות ועל מגוון נושאים אחרים, במטרה לצמצם חיכוכים עתידיים. להבטיח היתרים דרושים ולצמצם סיכון לסקציות. כבוגרת טרייה של לימודי המשפטים (את שני התארים למדתי ברצף) הופתעתי מאד מהפרקטיקה. עד אז הייתי בטוחה, מקריאת החוק והפסיקה במסגרת הלימודים, שהרגולטור המדינתי הוא הגורם הכופה, זה שמוסמך להטיל קנסות כשהחברה מבצעת פעילות אסורה. במציאות זה לא מתנהל כך. הדברים מתבצעים בשיתוף, בהבנות, בשכנוע, ורק אם זה לא מצליח עוברים לכלים קשים יותר. כאן נולד

הרעיון לכתוב על רגולציה הסכמית. אני חושבת שלקח זמן עד שהבנתי עד כמה יש צורך בכתיבה בעברית על רגולציה, אפילו ברמה הבסיסית של להבין מהי רגולציה. אין על כך אחידות דעים וזה מעניין. משפטיים, כלכלנים, אנשי מדע המדינה ומדיניות ציבורית - כל אחד חושב מעט אחרת על מה זו רגולציה. הסיפור של רגולציה הסכמית הוא יפה כיוון שהוא מוכר מהשטח שנים, אך האקדמיה לא כל כך גילתה אותו ומשפטנים לא מספיק טיפלו בו".

האם במרכז צבי מיתר ללימודי משפט מתקדמים, וכן המנחים שלך בדוקטורט, פרופ' דפנה ברק-ארז ופרופ' רועי ברייטנר, עודדו ותמכו בהפיכת הדוקטורט לספר?

"ללא ספק התמיכה מהפקולטה ובאופן ספציפי מהמנחים שלי נתנה לי את המוטיבציה לפרסם את הדוקטורט כספר. במקרה שלי הנושא של רגולציה מאד התאים לפרסום שמנגיש אותו לא רק בתוך האקדמיה, אלא פונה גם לעורכי דין, רגולציה באופן שוטף, וגם ליועצים המשפטיים של הרגולטורים, ברשויות עצמאיות, במשרדי ממשלה ובשלטון המקומי. כשעבדתי את הדוקטורט לספר חשבתי על קהלים האלה והשתדלתי לערוך החוזה חלקים שלא התאימו יותר, כמו למשל תיאור המתודולוגיה לכתובת הדוקטורט. במשך כשנה וחצי של עבודה על הספר עדכנתי גם הרבה דברים שהתרחשו ברגולציה הישראלית. שהיא מאד דינמית. קהל נוסף שחשבתי עליו בספר הוא סטודנטים, ולכן כללתי גם פרק מבואי שמכניס את הקורא לעולם הרגולציה ומפרט על המושגים הבסיסיים במסגרתו, וגם פרק עצמאי שבו סקירת ספרות של זרמים בולטים ברגולציה. בסופו של הספר צרפתי גם מפתחות עם הפניות לכל מי שרוצה הבנה ראשונה בתחום, ומונחון מושגים עברית-אנגלית. אני מקווה שהספר יספק צורך

ד"ר ידן הוציאה השנה את ספרה, "רגולציה - המשפט המנהלי בעידן החוזים הרגולטוריים" (בורסי, 2016), המבוסס על עבודת הדוקטורט אותה כתבה במרכז צבי מיתר ללימודי משפט מתקדמים. בפסק הדין מעורר ההדים של בג"ץ שפסל את פסקת היציבות במתווה הגז, מאזכר הספר לא פחות מ-12 פעמים, כולל ציטוט מכונן בדברי השופטת אסתר חיות.

מסוים שאני חושבת שקיים בקרב העוסקים ברגולציה הישראלית"

בפרספקטיבה של מי שעשתה את כל מסלול לימודיה המשפטיים (תואר ראשון, שני ושלישי) בפקולטה למשפטים ע"ש בוכמן באוניברסיטת תל אביב, איך היית מסכמת את המסלול הזה? ומה החוויה החזקה ביותר שלך מהלימודים במרכז צבי מיתר ללימודי משפט מתקדמים?

"אכן, הייתי בפקולטה ברציפות מאז 2001, ונדמה שרק אתמול למדתי משפט מנהלי אצל מי שלימים הנחתה אותי בדוקטורט, פרופ' דפנה ברק-ארז. פרופ' ברק-ארז גרמה לי להבין, דרך המחקרים הרבים שלה והשיחות שלנו במהלך כתיבת הדוקטורט, שהמשפט המנהלי סובל מדימוי 'אפור' שלא בצדק. זה תחום מסעיר שנמצא בצומת קבלת ההחלטות הכלכלי-חברתי המרכזי במדינה, והדוגמה של מתווה הגז ממחישה זאת יותר מכל. מעבר לכך, במסגרת הלימודים גם הכרתי את בעלי, לכן, הפקולטה למשפטים בתל אביב תמיד תהיה בשבילי בית. לגבי מרכז צבי מיתר, בעיני הוא חממה, מהטובות בארץ, להכשרת חוקרי משפט. המלגה הנדיבה שקיבלתי משך כל שנות המחקר אפשרה לי את המרחב ללמוד ולכתוב. הפרסום הראשון שלי היה גם הוא במהלך הלימודים לתואר השלישי, בכתב העת היוקרתי של הפקולטה, עיוני משפט. למי ששוקל זאת, אני ממליצה בחום על מסלול מחקרי בפקולטה למשפטים בתל אביב".

צילום: ריבי טל

הפקולטה למשפטים
ע"ש בוכמן
אוניברסיטת תל אביב

